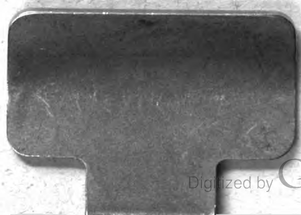

MAGYAR ORSZÁGNAK,

BETLEN GÁBOR

TÁMADÁSAKORI

ÁLLAPOTJÁRÓL,

EGY,

AZON IDEJÜ, HAZÁJA SZERETŐ, IGAZ MAGYAR EMBERNEK TANÁTSLÁSA.

ÚJRA-NYOMTATTÁK

P. és T.

POZSONYBAN.
IFJABB SCHMID ANTAL ÉS TÁRSÁNÁL.
1838.

Vajha eszesek volnának, és meg értenék,
's utolsó állapotjokra gondot viselnének!

Deuteron. 32. v. 29.

Elöl járó beszéd.

Az itt ujjonnan sajtó alá kerített munka, nyomtatva találtatik, fölséges Udvarunk Bétsi könyvtárában, következendő homlok igékkel: „Magyar Országnak mostani állapotjáról egy, „Hazája szerető, igaz Magyar embernek tanátslása.“ — Ezekhez foglaltatik, titkos kults gyanánt, a Szentirásnak, itt is tzégérül ki tett dorgáló intése.

Világosan ki tettszik ezen bölts tanátslás egész foglalatjából, hogy az 1622dik esztendő-

ben szegődött *Nickelsburgi* frigy kötés után; de az 1627dik esztendei békesség előtt — és igy a közben lévő öt esztendőnek forgása alatt — iródott végig ámbátor nyomtatása 1621re mutat.

Névtelen a Tanátsló. — Akárki; de Országos dolgok titkait ismérő, mult üdők történetiben tudós, koronás Királyának hiv, Nemzetének törvényes szabadságon nyugvó köz boldogságát óhajtó jámbor Hazafi volt — magyarán tsordúlt nagy okosságu tanátslásának minden szavai szerént.

Pázmán Pétert lehetne annak gyanítani, mind tiszta magyarságára, mind pedig az elszámlált történetek világos eleven föstékire nézve: ha *Kemény János* — úgymint Betlen Gábor egyik leg kedvesebb, 's ennek titkos dolgaiban szűntelen forgolódott Hívének — *avtobiographiája* nem bizonyítaná, hogy ez a szent életü 's Hazánkban örökös emlékezetü Főpap,

minden esetre, tsak ugyan szelídebb módon tzáfolta volna ezen Érdélyi valóságos Fejedelemnek, ámbátor kárhozatosoknak itélt, tetteit.

Inkább lehet tehát azt gondolni, hogy Magyar Országnak akkori Nándor Ispánya, *Eszterházi Miklós* irta, vagy iratta: kiröl a leg közelébb említett avtobiographiában olvashatni: „hogy Betlen Gábornak igen nagy aemulusa „vala, 's véle nem mert communicálni semmit „is, sőt, a mennyiben lehetett, titkolta inkább; „mert egy korban e Fejedelemnek, keresztény„ségnek javára nézendő dolgokban, communicált „'s iratott levelét ezen Palatinus a Portára kül„dötte vala, akarván nem tsak hitelét és tekén„tetét azzal a Török előtt rontani, hanem ugyan „egyéb aránt is a Fejedelemséget bolygatni." — Az itteni tanátslásban is következendő igék fordulnak elő: „és noha (Betlen Gábor) Eszter„házi Miklóst ki nem marhatta; mind az által „nagyobb részét jószáginak el foglalá mind ma„gának mind fiának" — más helyt pedig ez

mondatik: „nagy álnokúl Szombatból Posomba „ment (Betlen Gábor) tsak azért, hogy a Pa„latinust magához tsalván, vagy meg fogja, „vagy meg ölesse: a mint maga szájábul is „hallották e fenyegetéseket.“

A mi ezen munkának belső bötsét illeti, azt mondhatom felőle, hogy én más hasonlót nem ismérek, mellyben olly világosan, röviden és józan itélettel volnának eléadva édes Hazánknak — a Mohátsi szörnyű veszedelemmel kezdődött, Törökök álnoksága mellett azon túl is nevelt, némelly, saját hasznot istentelenül hajhászó Pártosoktul pedig többre szaporított — bokros bajai, mellyeknek szövevényes következései, bujdosó köszvény gyanánt, emészték 's undoríták országos dolgainkat.

Innét reménylem, hogy ezen fölötte igen nagy ritkaságu Nyomtatványnak Mássa, kedves lészen Magyar és Erdély Országi Tudósaink fő tiszteletü szine előtt — az benne

lángoló — szintén Török Passák és Vezérek két száz esztendős leveleitis egyaránt lelkesítő — gyökeres magyarság pedig, kezdettől fogva végig, mulatságot szerezhet a mi, nemzeti nyelvünknek saját eredetü tulajdon díszét kedvellő Hazánkfiainak közönségében.

Ez Másolatnak igéi mindenestül egyenlők a régi könyvben találtatókkal. Tsak az olvasást könnyítő szűnjegyek (*interpunctiones*) aránt követtem az külföldi Nyomtatványakban már szokásba vett, könnyebb értelemre vezető 's ékesbb helyheztetést. Azon kivül pedig, jónak itéltem, az ujjra nyomtatott sorok mellett, ki tenni az beléjök foglalt történetek esztendeit is.

Szokott magyar Ortographiánk, én ízemhez alkalmaztatott, némelly változtatásának okait, másutt találhatni (*a magyar nyelvnek* tőlem *fényre botsátott ágozatiban*). Itt tsak azt mondom róla: hogy, a mi kézbillentés nélkül ér-

telmes a szó beszédben; azt én billentő jegyekkel (apostrophi) magyarázni szükségtelennek tartom irásimban is.

Béts..

P.

Tsudálhatnák minden Országok, olvasván a Krónikákat, hogy a Török birodalma fel nevekedvén, valamelly Országokra fordította erejét, hamar meg hajtotta őket, ugy annyira, hogy tsak kitsiny üdő alatt tsaknem egész Ásiát el foglalta, és hozzá fogván ama bőv népü 's nagy határu Görög Országhoz is, kevés esztendő alatt magáévá tevé mindenestűl, és Császárit el vesztvén koronástul, egész birodalmit el foglalván — népébe kit le vágván, kit rabbá tévén — Törökkel szállítá meg a nagy szép Országot.

Melly nagy győzedelmében fel fuvalkodván és ereje is nevekedvén, a Magyar Országhoz tartozó birodalmakhoz is hozzá foga. És mikor egyszer is máskor is fegyverrel késérgetné, látván, hogy meg nem szaggathatja vala erejöket — eszébe jutván, mint vett légyen hatalmat Görög Országon: ugymint, hogy egyik Császár ellen mást emele — itt

is a Rátz és Bolgár Országi Despotok ellen Despotokat emele, és hol egyikét hol másikát segétvén, el erőtlenité őket. Azután egyik Fél mellé nagy hatalommal jövén, el foglalá mind egyiknek mind másiknak Országit.

Ezt a mi Magyarink, kezek öszve tévén, távul nézték. — De, a szomszéd házról, igen hamar a mi házunkra ugrék a tűz. És nagy hadat indétván a mi Nemzetünk ellen is a Török, keményen fogá a dolgot. És noha már, hová tovább, mind inkább nevekedék hatalma, és nagyobb erővel is nyúla Országunkhoz; mind azon által — mivel egyességben találá Országunkat és a Magyar Királyok is bővelkedének sok jó Vitézekkel, 's a keresztyén szomszéd Országokkal is jó szomszédságot viselének — nem bonthatá meg őket, ugy annyira, hogy — közel száz esztendőt töltvén is a mi Nemzetünk ellen való hadakozásban — kevés hasznot tehete magának. Sőt nagy sokszor számtalan pogányság veszett a mi vitéz Magyarink fegyvere miatt, és határinkból gyakorta ki is verték őket.

De imé — boldog Isten! — bé hozá végre a mi Magyarink közé is a Török, szokott fortélyát,

és a mit karddal fegyverrel végbe nem vihete, a mint egyéb birodalmihoz jutott vala; azon úton kezdé a mi Nemzetünket is sarkallani. Kiknek elég példájok levén előttök, tanulhatnak vala azokon; de elég, ha nem vigyázván, talála a Török olly útat, mellyel bé vétetné tsalárdságát a mi Magyarinkkal is. Holott — midőn nagy haddal indult volna az *utolsó Lajos* Királyra, és el foglalni Országát igyekeznék — mind azon ifjusággal is a Király, melléje hiván minden felől mind Uri, Nemes és Vitézlő Rendet, szép hadakkal igyekezik vala a pogányoknak ellent állani: Anno 1526. ezen dologrul irván és parantsolván az akkorbéli Erdélyi Vajdának is*). Kivel sok szép magyar vitézlő Rend lévén, ugy vagyon, meg indula; de azonban, a Török álnoksága érvén, meg tsükkene; és, a mint a Magyaroknak köz híre tartja, a mennyit elő, meg annyit megyen vala hátra: mivelhogy, győzedelme után, a Török sok egyéb arany hegyeket is igér vala néki; de kiváltképen hogy a Magyar Országi Királyságra emelné — köté arra is magát.

Mellyek, fészket vervén a Vajda szivében, tsak hogy uralkodhassék, nem gondola sem Királja, se Nemzete, se Országa veszedelmével; hanem mind

*) Zápolya Jánosnak. P.

addig üdőze, mignem a Török meg verné *Moháts* alatt a Király 's Ország hadait. — Ott lőn a szegény ifju Király szánakodásra méltó halála. Ott burítá el a Török hatalma a mi Nemzetünket is. Innen mennyi keresztyén vérontások és egyéb számtalan veszedelmes károk származtanak légyen, meg mutatják a históriák.

Onnét előbb előbb menvén a Török, 's látván, hogy szolgált szokott practikája; bé tölté *János*
Anno 1533. *Királynak* tett igéretit. Ki — noha látja vala Nemzete 's Hazája sérelmes veszedelmit — nem gondola véle, hanem — fel gerjesztvén őtet az el mulandó méltóságra való vágyódás — melléje adá magát a Töröknek, és fel vévén a fejedelmi méltóságot rendetlenűl, a Török erejével kezdé maga méltóságát támogatni, Országunknak tsudálatos nagy pusztulásával 's Hazánknak 's Nemzetünknek romlásával.

Anno 1540. Kevés üdőt töltvén uraságában János Király, meg hala. És minthogy oltalmazójul választotta vala magának a Törököt; tutorrá tévén azon Török a fiának is magát, annak szine alatt el foglalá Budát, Magyar Ország Székes helyét 's avval együtt Országunknak legszebb, jobb és zsirosbik részét.

Mikor azért ezeket végbe vitte volna, és — mellyekkel a mi koronás Országink bé kertelve voltak — körülötte lévő Tartományit is el foglalta volna; nagy hadakkal foga a hátra maradott kis részéhez is Magyar Országnak: azt gondolván, hogy a már elerőtlenedett és meg kevesedett részt könnyen magáévá teheti. Ugy annyira is hozzá kezde, hogy nem sok közbe vetéssel, tsak hamar, számtalan pogánysággal maga is személye szerént a Török Császár, négy vagy öt izben is jött ki: hogy a Magyarságot semmivé tévén, birtoka alá hajtaná Országunkat. Mellyet bizony dolog, véghez is viszen vala, ha, Istennek gondviselése után, az Austriai Házból való nagy Fejedelmek — ugymint a mi Országunknak koronás Királyi — hatalmokkal nem oltalmazták volna. És, noha el vévé Temesvárat, Szigetet és Kanisát, és Bochkai támadásakor Esztergomot is; mind azon Anno 1604. által annyi üdőt mulatott, és annyi bőv vérével jutott tsak a négy vagy öt Várhoz is, hogy az előtt, annyi üdő alatt és kevesebb vérrel, meg vött egész Országokat.

Eszében vévén annak okáért, hogy fás dióra talált és szándékában elől nem mehetne — sőt látván, hogy a mi Nemzetünk az ő Urok, koronás Királyok alatt mindenképen nevekednék és tsak kitsiny

része maradván is Országunknak, épen meg volna szabadságunk, sőt azokkal naprul napra ajándékoztatnánk a Fejedelmektül, és közöttünk sok jó vitéz férfiak is volnának és szem látomást szaporodnánk; ujjonnan hozzá foga szokott ördögi latorságához. És *Bátori István* Királyt késérgeté, abban fárasztván magát, hogy meg ne elégednék a Lengyel Országi királysággal; hanem nyúlna a Magyar Országi királysághoz is: azon frígyet ajánlván néki, melly Lengyel Országgal volt. Mellyet az eszes Fejedelem eszébe vévén — hogy nem az ő hatalmának vagy bötsuletinek nevekedését, hanem a Keresztyének között való egyenetlenséget keresné — meg veté ajánlását: noha a Magyar Urak közül is találkoztak, a kik őtet arra ingerlették.

Látván a Török, hogy a jó Királynál semmit nem végezhetne; mindjárt holta után a Királynak,
Anno 1593. Bátori Sigmondot kezdé ingerleni és ezt is mind a Lengyel királysággal, mind a Magyar Országival onszolá. De ő is, inkább akarván a keresztyén Fejedelmek kegyelmét, meg veté édesgető beszédit.

Nem nyughaték tovább is — bizonyos útnak tudván, és hasznosnak is látván practikáját — hanem az Etsedi Bátori Istvánt késérgeté, és Dobó

Ferentzet. Kiknek minémü leveleket irt légyen *Haszon Passa* Temesvári *Beglér Bék*, halljad! le irom szórul szóra; mellyekben kiváltképen azt vedd eszedbe, hogy mestersége az, a mint az ő hatalmas oltalmazó Fejedelmitől el szakaszthassa őket.

A Temesvári Hasszon Passának,

Beglér Béknek,

Etsedi Bátori Istvánhoz

írt levele.

Nagyságos Ur!

„A mi köszönetünket és barátságunknak min-„denkoron kész voltát ajánljuk Nagyságodnak, mint „jó fiunknak!“

„Meg értettük, hogy Nagyságod a Somlai Bá-„tori Uraknak az anyádrol atyafiak voltatok, és „Nagyságtok őstöl fogván, fiurul fiura, Tekéntetes „és bötsületes Urak voltatok. Ennek okáért, ezek-„nek kedvéért, szükség lett Nagyságodnak levelet „irnom, mint jó fiamnak. Mert tudja Nagyságod, „mind István királyt, mind az Erdélyi Sigmond „Vajdát ő Nagyságát, Isten után, és a hatalmas „Császár után, én szerzője voltam.“

„Akaratom pedig az — ha az én szómnak „engedelmes lészes és a Némettül ortzádat el for-„détod és kezedet el vonszod, és ha a hatalmas

„Császárnak fényes Zászlóját mint az Erdélyi Vajda „ő Nagysága fel vette a hatalmas Császártul és Nagy„ságos Vezértül Szinán Passátul — meg szerzem „Kassához Szakmárhoz és Liptósághoz tartozó tarto„mányoknak és Vármegyéknek Nagyszombatig ez Or„szágnak Vajdaságát.“

„Érts egyet ezekben együtt lévő Nagyságos „Urakkal, Vármegyékkel és Városokkal. És Nagy„ságod rendeljen az hatalmas Császárnak eszten„dőről esztendőre a meg nevezett Országnak jöve„delmiből húsz ezer tallért.“

„Hogyha pedig Nagyságodnak kivánságomra és „intésemre, és a hatalmas Császárnak parantsolat„jára akaratod lészen, de az Ország és benne lévő „nagy Urak Nagyságoddal egyet nem értenének és „engedetlenek lennének, és Nagyságodat Fejedele„mül nem vennék; mindjárást adja Nagyságod mi„nékünk értésünkre.“

„Nyilván légyen Nagyságodnál, hogy az Főve„zér az hatalmas Császár erejével Budára közelget, „az tengeren innen való haddal — *kirmélyinek* mond„juk. Az *Anadol* és a *Kármány Beglér Békek*, az „ő alattok való fő fő Békekkel és az hatalmas Csá-

„szárnak tengerentúl való rettenetes erejével, Nán-
„dor Fejérvár alatt vagyon: és a Tatár Hám, száz
„ezer Tatárral az Duna mellett Moldovában vagyon,
„ki rövid nap, minden erejével, Nándor Fejérvárnál
„az Duna mellett lészen.“

„Ha Nagyságodnak segétség kelletik; az hatal-
„mas Császárnak és a Fővezérnek parantsolatja,
„hogy az Anadoli Bég és a Tatár Hám száz ezer Ta-
„tárral, és az Erdélyi Vajda minden erejével mellém
„jöjjön. És mind a két Oláh Vajdát, ha Nagyságod-
„nak szükség lészen — ezeket mind Nagyságodnak
„segétségül küldöm és adom. És Nagyságodat bé ül-
„tetem székedbe Kassán, kiből a meg nevezett Or-
„szágot és tartományokat, Várakat és Városokat bir-
„jad fiuról fiura, minden jövedelmével, Harminczad-
„dal egyetemben.“

„Az Isten a hatalmas Császárnak olly hatalmat
„adott, hogy az juhászbol Királyt tészen az Király-
„bol viszont juhászt tehet; kit egy nihányszor meg
„is bizonyitott Isten akaratjából. Erre is elég, ha
„Nagyságodnak e meg igért Vajdaságot véghez viszi.“

„Ha az meg nevezett Tartományokon kivül, fegy-
„vereddel és szép szóddal, valamit a Német biro-

„dalombul meg hajthatsz és el vehetsz; azt is Nagy-
„ságodnak; fiurol fiura, meg szerzem — meg adatik.
„És naponként, Istennek kegyelmességéből, akaratom
„és igyekezetem ez, hogy ennél nagyobb méltóság-
„ra emeljem Nagyságodat, mint jó fiamat, hogy-
„ha a hatalmas Császárhoz való engedelmedet és
„hivségedet látom.“

„Értem pedig, hogy Dobó Ferentzel Nagyságod
„sógorságos volna. Értsen ez dologban Nagyságod-
„dal; fordétsa el ortzáját a Németttül, és vonja el
„kezét tőlök. Azon lészek, hogy ő Nagyságát is
„ennél nagyobb méltóságra és bötsületre emeljen,
„hogyha a hatalmas Császárnak hiv lészen, és an-
„nak is, Isten segétségéből helyt rendelünk, hivsé-
„gét látván.“

„Nagyságod pedig azt ne gondolja, hogy, míg
„Magyar Országban egy palánk tart, a Nagyságos
„Vezér addig a Német birodalomhoz kezdjen; ha-
„nem mindeneket fegyver alá akar hajtani, és min-
„deneket tűzzel vassal meg akar emészteni, és
„annak utánna kezd meg a Német birodalomba való
„erősségekhez, és hajtani a hatalmas Császár ereje
„és fegyvere alá. Hogyha pedig a Duna mellett
„való erősségeket el veszik, és az Nagyságtok Or-

„szága és tartományi hátra maradnak, és annak „utánna kéntelenségből kellenék Nagyságtoknak fe-„jet hajtani; akkor az Nagyságtok hívségének nem „lészen helye: mert nyilván lészen, hogy a fegy-„ver miatt való féltedben mutatod meg engedelmes-„ségedet a hatalmas Császárhoz; és se Országtok, „se szép lakó házatok és tartománytok fejetekkel, „feleségtekkel, gyermektekkel meg nem marad, mind „ennek előtte való üdőkben láttátok.“

„Ha Nagyságod az én szómat és intésimet fo-„gadja és e dologhoz akaratod vagyon; mindjárt „én hozzám Szarvasra minden félelem nélkül és „késedelem nélkül meghitt fő emberedet petsétes le-„veleddel küldjed, kibűl tudjam 's értsem minden „akaratodat. Én fejemre veszem, meg szerzem „minden dolgodat, hogy mind Országtok és szép „tartományitok fejetekkel 's gyermektekkel és Job-„bágyitokkal meg marad békével, és fordétom rólatok „az hatalmas Császár erejét más Nemzetségekre.“

„Semmi késedelem és hallogatás ebben ne lé-„gyen. Nyilván vagyon Nagyságodnál, hogy Szul-„tán Szulimán János Királynak Budát néki igérte: „kit meg is tellyesített, kit holtig meg is tartott „fiurol fiura. Azonképen, ha Nagyságtok is enge-

„ delmes lészen, el hidje Nagyságod, minden két-
„ ség nélkül, fiurol fiura, a mit a hatalmas Császár
„ kegyelmességébül igér Nagyságodnak, meg tellye-
„ síti; én reá felelek. Isten tartsa meg Nagyságo-
„ dat. Datum ex Simánd 4ta Septembris 1593."

Ugyan azon Temesvári Hasszon Passának

Dobó Ferentzhez

írt levele.

„Köszönetünket írjuk, mint esméretlen Nagy-„ságos Urnak!“

„Meg értettük, hogy Nagyságod az Erdélyi „Vajdának nemzetségébül társat vettél volna ma-„gadnak, melly Aszszonnyal Erdély Országban egy „Várat is attanak, kinek nevè Vécz, melly e mái „napon is kezednél volna.“

„Tudja Nagyságod, hogy mind István királyt „és mind a mostani Sigmond Vajdát a hatalmas „Császár hozta e méltóságba, mellyben voltanak és „mostan is vannak; kiben eszköz és szerző én „voltam. Az ő kedvekért az akaratom, hogy Nagy-„ságodat ennél is nagyobb méltóságra és betsűletes „tekéntetre vigyem: hogyha a hatalmas Császárnak „hiv lészesz és az Erdélyi Vajdával Bátori Sig-„monddal Ő Nagyságával egyet értesz, és a Né-„mettül ortzádat el fordítod és kezedet meg von-„szod, kitül Nagyságodnak oltalma nem lészen.“

„Im! irtam ifju Bátori Istvánnak Ő Nagyságá-
„nak, hogy adjon helyt intésemnek. Fejemre ve-
„szem, hogy mind Országtok, szép jószágtok és
„fejetek, feleségtek, gyermektek békével meg ma-
„rad, és a hatalmas Császár szárnya alatt — mi-
„képen Erdély Ország és több nemzetes tartomá-
„nyak — nyugodalomba lésztek. De! ha Nagy-
„ságtok vakmerőségre veti magát, és az én intési-
„met meg vetitek, a hatalmas Császárnak engedet-
„lenek lesztek és ellene fegyvert vonszotok —
„im! előttetek lészen. Mi magunkat el nem rejt-
„jük: meg látjuk, mi tehetségök lészen a Néme-
„teknek? — mint, ennek előtte való időkben,
„Temesvár és Sziget el vételiben, mi tehetségök
„lőn?“

„Nyilván vagyon pedig Nagyságodnál az ha-
„talmas Császár rettenetes ereje. Mind az tenge-
„ren tul való hada, mind az tengeren innét való
„el érkezik. Semmiképen az Nagyságos Vezér
„Passa az Német birodalomhoz addig nem kezd,
„mig Magyar Országban egy palánk marad; min-
„deneket fegyverrel és tűzzel meg emészt; se fe-
„jetek, jószágtok, gyermektek meg nem marad;
„mindenek az hatalmas Császár fegyvere miá meg
„emésztetnek.“

„Ha Nagyságodnak e dologhoz akaratja lészen, „mindjárást minden félelem nélkül és késedelem nél- „kül én hozzám meghitt emberedet, petsétes leve- „leddel Szarvasra küldjed, kibül értsem minden „akaratodat. Fejemre mind a hatalmas Császárnál, „mind Nagyságos Szinán Passánál meg szerzem dol- „gaidat, hogy mind szép házatok, jószágtok, feje- „tek, feleségtek gyermekestűl meg marad nagy nyu- „godalomban. És a hatalmas Császár, hivségedet „látván, nagyobb méltósággal és tekéntetes betsü- „lettel 's méltósággal meg látogat, és mindenben „kegyelmességét a Nagyságod fejéhez meg mutatja.“

„Semmi késedelmet és halogatást Nagyságod „ebben ne tégyen: én nékem hamar értésemre ad- „jad.“

„Nyilván vagyon Nagyságodnál: az el mult- „üdőkben János Királynak Budát Szultán Szulimán „néki igérte: kit meg is tellyesíte, fiurol fiura benne „meg tartotta. — Bizonnyal hidje Nagyságod, va- „lamit a hatalmas Császár kegyelmességéből igér; „meg adja fiurol fiura, minden kétség nélkül.“

„Istennek akaratjából ha az dolgot véghez visz- „szük, Bátori Istvánnak Ő Nagyságának adjuk a

„Cseh Királyságot: kit könnyen véghez viszünk —
„meg látja Nagyságod — és Nagyságodnak adjuk
„a Kassai Vajdaságot, minden kétség nélkűl; Nagy-
„ságod el hidje. — Datum ex Simánd die 4ta Sep-
„tembris, Anno 1593."

De! eszökbe vévén ezek is, az eszes Urak, hogy tsak a mi Nemzetünknek és Országunknak veszedelmére néznének mind ezek; meg veték az Beglér Bék ajánlását, és szép Választ is ira Bátori István ugyan ő néki, melly szórul szóra igy vagyon, a mint következik:

Etsedi Bátori István válasza

az

Beglér Bék levelére.

„Nagyságodnak, mint szómszéd Uramnak, il-
„lendő dologban, szolgálatomat irom!

„Nagyságod levelét én nékem meg adák, mellyben int Nagyságod engemet a Török Császárnak hivségére, mind igérettel és mind fenyítékkel. Kire Nagyságodnak ezt irhatom: Hiszem, hogy Nagyságodnál nyilván vagyon, hogy az én kegyelmes Uramnak, az fölséges Római Császárnak és Magyar Ország Királyának Ő Udvarának Bírája és Tanátsa vagyok; mellynek hittel is köteles vagyok; légyen az Istennek hála. Istennek jó voltábul, az többi között, nem alább való szolgája is vagyok."

„Innét meg itélheti Nagyságod, ha férne-e? 's illene-e? én hozzám az, a mit Nagyságod tőlem kéván."

„Az mit pedig Nagyságod én nékem igér; az „mind az én kegyelmes Uramé és Fejedelmemé „Isten után. — Hol pedig Nagyságod engemet fe„nyeget az Török Császár fegyverével, mind az „tengeren túl, mind pedig a tengeren innét való „hadával — erről én Nagyságodnak sokat irhatnék: „mert Nagyságodnál is nyilván vagyon, mitsoda „haddal jött légyen Színán Passa! — Azt is jól „értem: a *Kazulokkal* és egyéb Nemzetségekkel „minémü nagy ügye légyen a Török Császárnak."

„De — hogy Nagyságodat sok szóval ne bánt„sam — az Isten, a ki az eget és földet terem„tette, a Magyar Nemzetséget, minden egyéb ke„resztyén hiveivel egyetemben, meg oltalmazza a „föl fuvalkodott pogányságnak ellene! — Meg sem „rövidült az Istennek keze, hogy az Övéinek jót „ne tselekedhessék, mint régi üdőben. — Ez pedig „Istennek mindenkor tulajdon tselekedete volt, hogy „az alázatosokat fel emelje és az föl fuvalkodtakat „le vesse és meg rontsa."

„Nyilván lehet Nagyságodnál, hogy a mi ke„gyelmes Urunknak és Fejedelmünknek gondja va„gyon Országára, és az egész Keresztyénségnek „kengyelben áll a lábok."

„Meg látja, a ki az Török Császárnak erre az
„ ok nélkül való méltatlan hadra és frigy törésre tanátsot
„adott és fel indétotta — ha Urának használt-e ez-
„zel? és birodalmának jót kévánt-e? avagy pe-
„dig romlására való tanátsot adott.“

„Nagyságodnak hoszszú életet és jó egésséget
„kévánok. Datum in Castro nostro Bátor die 27ma
„Septembris Anno 1593.“

Ézeknél sem végezhetvén azért semmit is, és látván, hogy nints nagy módja a Római Császár által nékünk adott oltalmának meg törésében; nagy szemtelenül meg mást keresett, ki által bennünket el szakaszthasson az mi kegyelmes Uraink oltalmától.

És imé! igyekezete szerént ugy találá nem régen *Bochkai Istvánt*, kinek színe alatt tudjuk melly mostoha kézzel nyúla a mi szegény Országunkkoz: holott tsak hamar el vévé Pestet, Hatvant 's Esztergomot — melly Esztergomot, tsak az elött való esztendőben is meg szálván, sok ezer emberét veszté alatta; és ugyan el kelle pironkodni alóla, ellene állván az Ő Fölsége hatalma. Mellyhez azután mi könnyen jutott légyen? sok ezer Keresztyéneknek rabságra való vételével nyilván vagyon.

Anno 1604.

Innen néki bátorodván, Érsekujvárhoz is hozzá foga, és ha Isten tsudálatosképen egy ember által meg nem tartja vala; bizonnyal meg veszi azt is. De! az ő latorságit Hazánk Öregi eszökbe vévén, nem hagyják tovább menni a dolgot — látván abból utolsó veszedelmünknek következését — hanem még is az ő kegyelmes Urokhoz, koronás Királyokhoz és azoknak vezérökhez folyamodának. Ez pedig, mint kegyelmes Fejedelmök, bé vévén őket, az Országban békességet szerzének. Anno 1606.

De — nézzed Istennek büntetését! — nem akará ő szent fölsége, hogy Bochkai, a ki háborunak oka és szerzője volt, békességét Hazájának láthatná; a mit a Fejedelmek néki igértenek 's adtanak vala, a keresztyén vérontásnak kiméllésiért.

Bochkainak halála után még is több ollyan embert keres vala a Török, és nem sok üdő mulva azután meg kinálá *Illyésházi Istvánt.* De ez eszes ember lévén és tudván amannak latorságát, könnyű Válaszszal botsátá.

Látván azért a Török, hogy nem fog a Vénen ravasz tanátsa; az Ifjakhoz foga és *Homonnai Bálintot* ülteté fel. És *Nagy András* által néki lá-

Anno 1607. zasztván a Hajduságot, azt akará, hogy Királyá választassék Homonnai. Sőt az Inánchi gyülekőzetre bizonyos Követit botsátván a Török, Fejedelmi titulusokkal illette őtet, és minden uton 's módon azon mesterkedék, miképen fogasson fegyvert a mi Nemzetünkkel, és a Római Császártol minket el szakaszszon.

De — ott se vihetvén elöl dolgát — tsak hamar

Anno 1608. azután, *Bátori Gábort* az Erdélyi Fejedelmet kezdé sarkallani, és mind a Magyar, mind a Lengyel Országra ingerleni.

Ez sem akarván azért kévánságának engedni; okot vén a Török, hogy őtet az Erdélyi Fejedelem-

Anno 1613. ségből nem sok üdő mulva ki kergetné *Betlen Gábor* által.

Itt a mi Nemzetségünk — hoszszú viszszálkodási és háborúi után — egy kevessé meg tsendesedék, és nagy bőv költséggel a mi kegyelmes Fejedelmink a Törökkel is frigyet vetének: mellyben olly szép nyúgodalomban élnek vala, hogy emberi nyom hasonlót Magyar Országban nem ért volt. Fejedelmink is olly kegyelmességgel valának hozzánk, hogy majd semmit nem tudunk vala kévánni,

a mit Ő Fölségektől meg nem nyernénk. Semmi adózást — se Nemesek, se Urak — nem adunk vala se Királyunknak sem a Végekre, meg a közjóra is: egyedűl tsak a mi kegyelmes Uraink, koronás Királyink oltalmára támaszkodván. Hanem kiki mind ugy élt közülünk és sáfárkodott javaival, valamint szerette, és oda fordétotta, a hová akarta. Ehez, a mint mondám, oly épen meg vala minden szabadságunk, mint a régi Szent Királyak üdejébe. Koronánk is benn lévén Hazánkban; méltán arany üdőnek mondhattuk azokat a kevés esztendőket.

De — tekintsed, mint irigylé ezt az Ördög 's a Pogány! — 's mennél több javát látá Hazánknak, annál nagyobb ellenséges dolgot kezde ellene: hollott fel bontván a fellyűl meg írt békességet szegény sok haboktól hányattatott Hazánknak, valami nyughatatlan 's éretlen Hazafiai, ki mondhatatlan háborukba hozák ismét Hazájokat.

Melly alkalmatosságot látván a Török, régen e féle dologra készitett — Erdélyen, Lippán, a Lengyeleken és sok egyéb helyeken jól meg próbált emberét — kapá, *Betlen Gábort*, mint kováts fogóját. Ki ő is nagy kész voltát ajánlván, véle jól tött Uranak meg akará nevelését hálálni. Nem gon-

dola sem a Császárnak adott erős hitlevelével, sem a keresztyén vérontással, se Nemzetünk veszedelmével, sem egyéb Országoknak rút, gyalázatos pusztulásával; hanem, nagy fel fuvalkodva, és azokon ugyan örvendezvén, szolgál vala minden úton 's módon Urának, a Töröknek.

És, nem tsak Magát, vagy Erdélyt 's Magyar Országot; de a körülötte lévő több Tartományokat is — a mint maga levele és igéreti tartja — a Török zsámolyivá akarja vala tenni. Melly szolgálatjával, Skender Passának irt levelében, imígyen ditsekedik:

Anno 1619.

Skender Passához

írt levele

Betlen Gábornak.

„Tekéntetes és Nagyságos Passa!“

„Isten minden jót adjon Nagyságodnak! — Mi-
„némü igaz atyafisággal, hála adó jó akarattal igye-
„keztem légyen én Nagyságodnak szolgálni, elei-
„től fogvást; a fölséges Isten lehet nékem abból
„bizonyságom.“

„De — nem tudom miért? — Nagyságod én
„ellenem, sok üdőtül fogvást, mind a fényes Por-
„tán, mind egyébütt veszedelmemre sok vermet
„ásott. Mellybe hogy belé ne essem, a nagy ha-
„talmu Isten ez óráig meg oltalmazott.“

„Én Nagyságodnak soha nem vétettem; sőt,
„valamiben tudtam, kedvét kerestem, és tsaknem
„adófizető szolgája voltam: mert minden esztendő-
„ben sok ajándékot, ezüst marhát, pénzt, sót kel-
„lett Nagyságodnak fizetnem — mellyekről testi-

„sem vagyon, és mikor üdeje lészen, elő állatom.
„Abból meg látja a fényes Porta, mint satzolta
„Nagyságod Erdélyt."

„Szemben is követemnek szépen szólt Nagy-
„ságod. Sok esküvésekkel igérte mindenkor jó
„akaratját. De, azomban, mindenkor az én vesze-
„delmemre igyekezett."

„Ez ideig mindent el szenvedtem, tűrtem. De
„mostan, Erdély Országombul ki jövén, a minemű
„hitető levelet Nagyságod a Szászoknak iratott,
„ez estve hozák kezemhez. Mellyet mikoron meg
„olvastam volna, igen sokat tsudálkoztam rajta:
„hogy Nagyságod még is nem akar meg szűnni
„ezen Erdélyben való practikálástól; holott semmi
„igazgatása nintsen Nagyságodnak Erdélyben. Ne
„is gondolja azt, hogy Erdélyre nékem gondom
„nem volna."

„Kérem azért Nagyságodat, efféle practikának
„hadjon békét; Erdélybe ne irogasson: mert bi-
„zony nem viszi véghez azt a dolgot azokkal, a
„kikkel el kezdette. Sem én Nagyságod dolgait
„nem igazgatom, minthogy nem én tisztem; azon-
„képen Nagyságod az én dolgaimat ne igazgassa

„— holott semmi igazgatást reád abból nem bízott „senki."

„Bizonnyal el hidje Nagyságod, hogy én is „tartom olly szolgájának magamat az én kegyel„mes Uramnak, Császáromnak, mint Nagyságod. „Szolgáltam is, és most is naponként szolgálok „Ő Hatalmasságának igazsággal. Mellyet im! most „is meg bizonyítottam: mert az egész Magyar Nem„zetet szintén ugy hoztam Ő Hatalmassága lábai„hoz, mint szintén Erdélyt! — Ezek immár Ő „Hatalmasságának, én vélem együtt, igen igaz Hí„vei lésznek."

„Mostan Posomban lakom, a magyar Székben. „A korona kezemben vagyon, Istennek hálá. Tí„zed nap után a Magyarok Királyt választnak ma„goknak. Ferdinandnak minden hadai egybe gyül„tek vala: több volt hatvan ezernél. A Bétsi hí„dak előtt vittunk meg vélek, és a nagy Isten, a „hatalmas Császárnak egésségében, szerentsés győ„zedelmet adott ellenök: mert meg vertük az el„lenséget, az Dunán által kergettük és Béts mellé „szorítottuk. Mostan minden hadainkat helyheztet„tük mi is reájok ismét, és — ha Isten adja — „Béts is rövid nap az én kezemben lészen."

„Az egész Cseh Országot, Morva Országot, „Slesia Országot, az hatalmas Császár jó akaróivá „tsináltam. Azonképen hadak mind mellettem vagy-„nak, és minden Országból Követeket botsátnak „az fényes Portára."

„Igy szolgálok én Ő Hatalmasságának! De „Nagyságod még is alattomban akarja az én Or-„szágom népét tőlem el hitetni — pártot üttetni „vélek: kiért bizony soha nem szolgálok. — Isten „légyen Nagyságoddal. Irtam Posomban 4ta No-„vembris Anno 1619."

„Betlen Gábor,"
„Nagyságodnak atyafia."

Annyira vivé a dolgot, hogy Cseh Országnak és egyéb Tartományoknak Követit is, sok ajándékokkal a Portára beszéllette vala; azokat is tellyeségesen el akarván szakasztani a keresztény Monarkáktól.

E mellett — meg vettetvén a mi Nemzetünkkel is az ő igaz választásbol lött Urókat 's koronás Királyokat, ki hatalmas is, és az régi szent Királyak véréböl való is! — a szent és királyi vérbül való Fejedelmek ellen magát — ki rút és

fertelmes életü, erőtlen, vérszopó, tyrannus, hamis, istentelen, és a ki Török tején 's kenyerén nevekedett; ki ugyan rabja is! — minden jó rend tartásunk és szabad választásunk ellen, nevezteté Királynak. Anno 1620.

Melly Királyságra való választásárol — kinek az Török Császár parantsolatjábol kelle meg lenni — mint tudakozódott magától Betlentől az Budai Vezér Passa szép látogató levele által? és mint szorgalmaztatá az ő igéreti szerént való szomszéd Országoknak a fényes Portára küldendő követségeket is, Váczról való igéretinek bétöltésével együtt? méltó hogy értsük.

Szórul szóra igy vagyon:

A Budai Vezér Passa

levele

Betlen Gáborhoz.

„A szent Jesus hitin való Uraknak dütsősége „és fényessége! — Minden hozzám illendő dolog„ban, igaz barátságos szolgálatomat ajánlom Fölségédnek, mint vitéz szomszéd királyságra menendő Ur barátomnak!“

„Mi légyen az oka — vitéz és szomszéd Ur, „fejedelmi barátom! — hogy énnékem ennyi üdő„től fogva semmi üzenetet és levelet nem küldöt„tél? eleget gondolkodni nem tudok: holott az mi „egymás között való atyafiui barátságunknak szö„vetsége, nem azt kévánta mi tőlünk, hogy egy „máshoz ollyan idegenséggel legyünk. Én azért „Fölségedhez, mint vitéz fejedelmi Ur barátomhoz, „nem tűrhetém, hogy levelet ne küldjek.“

„Vagyon-e fejed egésségben! és mit tseleke„del? — Az Ország gyűlése mit akar te veled? —

„Értenek-e egyet az Urak? vagy mit akarnak ve-
„led? — Az hatalmas Császárnak parantsolatja
„szerént választanak-e Királyoknak tégedet, vagy
„nem?"

„Mind egy 's más dolgot értésemre adván, a
„miben az én atyafiságos barátságom kívántatik,
„abban meg nem fogyatkozol. Tsak az kívánta-
„tik — az minémű igaz hívségedet és szeretetedet
„az hatalmas Császárhoz mutattad — ezután is
„azon hivségben meg maradj."

„Az Portára menő Magyar Országi, Cseh, Mor-
„vai, Sleziai, Lusatiai, Austriai Követek felől, az
„mint a hatalmas Császárnak fényes Portáját in-
„formáltam; abban meg ne fogyatkozzam: mert, ha
„azokban fogyatkozás lészen, mind nékem, mind
„Fölségednek nem lészen javára."

„Az Német Királyjal való békességednek trac-
„tálását, az hatalmas Császár híre nélköl ne tse-
„lekedjed: mert, ha a Császár híre nélkül tseleke-
„szel, és békességet szerzesz véle, és a hatalmas
„Császárt ki rekeszted belőle; nagy haragját von-
„szod a fényes Portának magadra."

„Hogy pedig, az hatalmas Császár kegyelmes-„ségéhez inkább ragaszkodván, voltaképen bizhas-„sál; nékem ez tettzenék: most Fölséged adná ke-„zébe Váczot az Esztergomi Béknek. Tsak egy „meghitt szolgáját küldené beléje, a ki velem egyet „értene; tálálna az módot kezéhez való vételében, „emberbéli kár nélkül. Olly móddal is tselekednék „pediglen, hogy Felségedet senki nem kárhoztatná „érette. Igy, a hatalmas Császár ezt megértvén, re-„ménységed kivül való jó akaratját várhatná Fölsé-„ged érette.“

„Hiszen jobb most Fölségednek okossággal tse-„lekedni, hogy sem mint ezután is nyilván; az mi-„nek meg kell lenni, fogadása és igérete szerént.“

„Látja ’s tudja a nagy Isten, és esküszöm is a „Mahomet szent Próféta hitire, ha lehetne ma Fölsége-„det egynehány Ország Urává tsinálnám. — Ezt pedig „az én irásomat ne arra magyarázza, hogy elő me-„netelemet; vagy a hatalmas Császár előtt való hiv-„ségemért ditséretemet keresném, és Fölségedet „azért kisérgetném; hanem az Fölséged javáért és „előmenteliért tselekszem. Engem azért — igen igen „jó akaró szomszéd Ur! — barátjának tartván; min-„den üdőben bizvást parantsoljon. Valami az ha-

„talmas Császárnak javára és Fölségednek elő me-„netelére lészen, jó szűvel mindenben meg muta-„tom atyafiságos barátságomat. — Ezzel légy jó „egésségben sokáig, és magadra vigyázz. Datum „Budae 18va July Anno 1620."

Mondám azért, hogy fertelmes életű — Ehhez semmi bizonyság nem kell: mivel ő azt olly nyilván és szemtelenűl követi, hogy tsak az nem látja 's tapasztalja, a ki személyét nem esméri, vagy hirét nem hallotta. Mellyről sok nyilván való példákat is hozhatnánk elől. De, mivel az ő fertelmességének meg mutatása sokakat másokat is meg gyalázna: nem hozok magán való példát be — hanem kiki mind tekéntsen tselekedetiben, itélje a mint látja. Vagy hagyjuk arra ennek bizonyítását, a ki tagadója találkozik vádolásának.

Hogy pedig vérszopó 's tyrannus légyen; annak bizonyítására is hoszszú históriákat számlálhatnánk elő. De, légyen elég példájúl, mindjárt első Erdélyből való ki jövetelekor, az Posony Városnál való hartz. Azután a Bétsi hidaknál, meg hamar Béts Anno alá való Farkallásában mennyi vele lévő kereszt- 1616. tyént hagya el. — Követi ezt a Homonnánál való hartz: azután Lákombaknál; másodszor is ottan: —

Köptsénnél is nem kevesen hullának el. Es ezeken kivül, együtt is másutt is, ki tudná mind elől számlálni, mennyi nemzetünkbéli vitéz embert vesztett el? — Tudjuk Hamburg alatt is mint jára, és Prágánál is mennyit vágata le a Magyarokban. Többire, mint a barmot, ugy nem kiméllé Nemzetünket.

El hagyom elöl számlálnom, ugyan az ő árultatása miatt, mennyi Magyar veszett az előtt Brassónál Erdélyben. — Hogy Rádul Vajdával meg vivék szegény Bátori Gábor; arrol sem emlékezem. Mennyi Magyart vágata, ölete 's örök rabságra vitete Erdélyi Fejedelemségre való menetelében, és azután, midőn Lippát az Töröknek Magyarral vévé meg a Magyartól! — Mit tseleküvék az Aradban valókkal? — majd nyoltz százig valót veszte el azokban is. Nem számlálom elő azt is, hogy — melléje adván magát a Töröknek Moldovába mentében, a Lengyelek mennyi kárba esének miatta? és minémü nagy keresztény vérontások is következének tsak hamar azután. Ezekbül — hogy egész ifjuságától fogva, mint a vizkórságos ember a vizet, ugy ő a keresztyén vért itta, és többire ugyan förödött légyen benne — nyilván ki tettszik. Nem kell erre sok bizonyitás: mert elég bizonyságok a testekbül rakott halmok. És, mivelhogy tsak ez egynihány esztendő alatt történtenek

mind ezek; bizonyságok lehetnek azokon a hartzokon forgott vitézlő Magyarink, sőt a maga levelei is, mellyeket a Pogányoknak irogatott, és ide alá meg irattatnak.

A mi az ő állhatatlanságit és hitetlen tsalárdságit illeti; nints olly bőv szavu ember, a ki azokat vagy ki tudná mondani, vagy le tudná jegyezni: mert — hogy egyéb sok számtalan állhatatlanságit, tökélletlenségét 's hitetlenségét el hadjuk — nem titok, hogy jó tött Urát, Fejedelmét, Bátori Gábort, hiti ellen, két vagy három ízben árulta el. És Anno 1613. elvégre, szokott iskolájába, a Török közibe szökvén, számtalan tsalárdságot forgatott Ura ellen. De kiváltképen, hamis leveleket formálván, két dolgot hitetett el a Törökkel: egyiket, hogy az ő Ura Bátori Fejedelem a Töröknek nem volna jó akarója, és hogy a Német Császárral practicálna a Török ellen; másikat, hogy, nagy sok petsétü leveleket formálván, azokat mutogatta a Vezéreknek, hogy őtet az Erdélyiek kivánnák Fejedelmöknek, és hogy kérnék is, hogy, közikbe menvén, meg szabadétaná őket a Bátori Fejedelem igájától. Ezt pedig az, a ki Portán véle volt, és ezen dologban is munkálkodtatta, hiti szerént meg vallotta. Melly alkalmatossághoz keresés nélkül jutván a Török, nagy

erőt ada melléje, Törököt 's Tatárt, és — minden keresztyén erő nélkül 's hivatlan, bé menvén Erdély tartományába — Urát, a kinek egynihány izben meg eskütt erős hittel, ki kergeté Országából és gyalázatos halállal meg is öleté.

Az után Mátyás Császárral Ő Fölségével con-
Anno 1621. federálván és nagy erős hitleveleket adván, sok dolgokra igéré magát. Mellyeket mint állott légyen meg, nyilván meg tettszik: mert — noha arra kötötte magát, hogy semmit Erdélyből el nem idegenítene — mind az által, nem tsak hogy el nem idegníte; de Lippát, a mint előbb is mondám, és a környűlvaló egynéhány szép erősségeket, erővel meg vévén, a Töröknek adá. Kirül minő levelet irt légyen, Lippa alól, Haszon Passának, Konstantzinápolji Fővezérnek — im szórul szóra le irom;

BETLEN GÁBORNAK

a Fővezérhez,

Nászuf Haszon Passához

írt levele. **Anno 1616.**

„Tekéntetes és Nagyságos Vezér Passa! né-
„kem mindenben jó akaró betsületes Uram!“

„Isten Nagyságodat éltesse, szerentséltesse és
„— egy napját a földön sok ezerré tévén — a
„hatalmas, győzhetetlen Császár szolgálatjában bol-
„dog elő menetelekkel látogassa!“

„Mennyi esztendőtül fogva, hatalmas győzhe-
„tetlen Császárunk és Erdély Ország között, ide-
„genséges veszekedés forgott, Lippának el vétele
„és foglalása miatt — nem tagadhatjuk sok és igaz
„nyilván való okok miatt — annak meg adására
„sem Ország, sem az eddig való Fejedelmek nem
„mehetének. Mert — miólta a régi Magyaroknak
„eleje Szitiábul ki jött és, fegyverekkel ezeknek
„a földeknek lakosit el fogyatván, az Országot
„magáévá tötte — soha semmi üdőben nem olvas-

„suk, nem hogy Várakat és Tartományakat; de „még tsak egy talpa allja földet is, fegyver vonás, „vérontás és halál nélkül, ajándékon senkinek adott „volna.“

„Miólta az Ottomány Nemzetségis vélek ha-„dakozik — valamelly Várban tsak magyar vitézlő „nép találtatott, akár melly erős viadal ellen is — „meg nem adták magokat; inkább, egy lábig, lakó „helyeikért meg ölettettek. — Mind ezekről Nán-„dor Feirvár, Temesvár, Gyula és Sziget elég bi-„zonyságok.“

„Mostan a mi tselekedetünk és a hatalmas „Császárhoz mutatott igaz hívségünk ennél sokkal „külömben vagyon: mert Lippa várának meg adá-„sával, hogy Ő Hatalmasságához igaz hivségünket „meg mutassuk és bizonyítsuk, sok németes em-„berek practicájából és a benne valóknak pártol-„kodások miatt, 's hadainknak is sok felé vesze-„kedésök miatt, sok jámbor Vitézeink halálokkal, „vérontásokkal nem gondolván, a városát ostrom-„mal, a várát is erös viadallal vöttük kezünk-„hez, hogy Ő Hatalmasságának kedveskedhessünk. „Holott a Német részről, noha Ő Hatalmassá-„gának, békességnek szine alatt, sok ajándékokat

„visznek: mindazon által más felöl Homonnai Györgygyört Erdély Országra, Sorbán Vajdát Havasalföl- „dire haddal készitik 's indítják. Ide is pedig Lippa „várának segétséget és hadat botsátának volt elle- „nünk, kiket mi idején korán ide való sietségünk- „kel meg előzvén, a városa immár kezünkben volt, „mikor segítségökre érkeztenek. De azért egy- „szersmint a Várat is vítatván és a mezőbeli el- „lenségünk ellenis hartzolván, az Ur Isten ugy „akarta, mind a kettő között elő menetelünk lött, „hogy a Vár kezünkbe akadott: kit, az ő ide- „jében meg erősitvén az Ő Hatalmassága kegyel- „mes parantsolatja szerént Lippa Várát, hozzá tar- „tozó öt Várakkal, Kastélyokkal, az Ő Hatalmas- „sága kedves betsűletes Hivének, Temesvári Beg- „lér Békjének, a Tekéntetes és Nagyságos Meh- „met Passának, magunk kezéhez botsátottuk."

„Illyen emlékezetre méltó hívségünknek meg „mutatásáért — kihez hasonlót a magyar Nemzet- „ség között; söt, talán még más Nemzetségek kö- „zűl is, soha senki az Ottomány Nemzetséghez ed- „dig meg nem mutatott — minémü oltalmat és min- „den jókat várhassunk a mi kegyelmes méltóságos „Császárunktól? utánna való Vezéreitől minő sze- „retetet és barátságos jo akaratot? az egész mu-

„szarmány Nemzetségtől pedig minden háládatos-
„ságot? azt tsak a nagy Istennek, és a széles vi-
„lágon minden Nemzetségeknek emlékezetben ma-
„radandó itéletökre támosztjuk. Fejünkkel, életünk-
„kel, sok jó Vitézink vérök hullásával illyen nagy
„szolgálatot véghez vittünk és Ő Hatalmasságának
„igy is kedvét keresni igyekeztünk."

„Melly dolognak minden állapotjáról és Ő Ha-
„talmasságának előttünk álló kivánságainkrol Nagy-
„ságodat ottben való Főkövetünk mindenképen tu-
„dósitja és értésére adja. Szeretettel kérvén Nagy-
„ságodat, igaz és méltó kivánságinkra mutassa
„szeretettel való jó akaratját. Kit én is, Orszá-
„gommal egyetemben, minden üdőben vehessek há-
„ládatossággal."

„Tartsa meg az Ur Isten Nagyságodat sokáig
„jó egésségben. Datum in Castris nostris ad Ar-
„cem Lippensem positis die 14ta Mensis Juny
„Anno 1616."

„Nagyságodnak

jó akarattal szolgál

Betlen Gábor. m. p."

Ezen kivül is, a mint számba vötték, 36. pontban szegte meg ez elött Császárnak adott hitét; mellyeket elöl számlálni unalmas. A ki nem hinné; vegye elöl az ő hitleveleit és, akkori tselekedetivel öszve vetvén, maga is meg számlálhatja. Anno 1622.

Továbbá meg szegé Országának, Erdélynek adott hitit is. Mert — noha köteles vala kitkit mind az ő igasságában meg tartani, 's arra is hittel köté magát, hogy soha semmi némü hostilitást és nyilván való ellenkezést a Magyar Országi Királyak ellen nem kezdene — mind azon által, mint állá azt is meg? látjuk! Sőt az alatta valókra is bűzt költvén, akár mellyikére is, ottan fogatta és törvénytelen minden jószágit el foglalta: a mint példa Szilvási Boldisár, Kornis Sigmond és mostanában Péchi Simon és Pete György, és sok egyebek, kiket magokat is hoszszú rabsággal sanyargattatván és tsak nem mezitelen hagyván, ugy botsáttotta el.

Posomban is végezvén Főkommissáriusok által véle Császár Urunk Ő Fölsége, nagy erős kötést tőn ott is, és ugyan hit levelét adá, hogy mindenek azon állapotban maradjanak, a mellyben akkor voltanak a Beszterczei gyűlésig, és hogy az üdő alatt némelly Magyar országiaknak Császártol el

idegenedett szívöket engesztelni fogja; és hogy az egész Ország viszont az Ő Fölsége kegyelme alá hajoljon, véghez fogja vinni; igéré magát. Sőt — hogy az egész Cseh Országot, Morvát, Slesiát, Austriát az Ő Fölsége engedelmességére hozza, és hogy ellene állana Frideriknek is a Cseh Országbéli Királynak, ha onnan el nem távoznék — nagy erős kötést tőn arrol is.

De — mint állotta légyen meg mind ezeket is? — nyilván vagyon: holott kétszer szállotta meg az üdő alatt Munkátsot; nem ereszte Nyitrába is semmi élést; Komáromban 's Győrben is tiltá, hogy semmi élést ne vigyenek; és minden egyéb nyilvánságos ellenkedést mivele, a mit mivelhete együtt is másutt is. Sőt — nemhogy az üdő alatt, igéreti szerént abban munkálkodott volna, hogy az el idegenűlt szívüeket Császár Ő Fölségéhez a Magyarok között tsendesétette volna; de inkább széllyel mindenüvé az Országba gyülölséges leveleket hinte a Császár ellen. Tanátsit kénszerítette hogy a maga Tanátsoságára esküdjenek; és a kiben mi kis indúlatot látott a Császárhoz, nem hogy az el idegenűlteket vonta volna Ő Fölsége mellé; de inkább a mellette valókat is üldözte 's el vonta minden úton Ő Fölségétül. Bátorította és biztatta Frideriket is:

sőt, segétséget is küldvén néki, gyúlásztá inkább a meg nevezett Országokat, Ő Fölsége, Császár ellen, hogy sem mint enyhítette volna.

Ennek fölötte a Törököket sem hagyá nyugodni, hanem, hogy Császár Ő Fölsége ellen fel vehetné őket, illyen hamis levelet formála: és ki metszetvén az Ő Fölsége petsétit, reá nyomá: és, Császár keze írását követvén, alája írá a Császár nevét, követvén mindenben a Cancellariát: hanem tsak azt nem vévé eszében, hogy soha semmi levél az Udvartol a Császár neve alatt magyarul ki nem megyen.

Melly levele szórul szóra így vagyon:

„Magnificis, Generosis, Egregiis Regni nostri „Hungariæ Capitaneis, Vice Capitaneis, Comitibus, „Baronibus, Centurionibus, Decurionibus Præsidio-„rum Ujvár, Nógrád, Palánk, Gyarmath, Széchen „etc. Fidelibus nostris etc. etc."

„Ferdinandus secundus Dei gratia Hungariæ, „Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Rex, „Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Ca-„rinthiæ, Carnioliæ, Marchio Moraviæ, Comes Ty-„rolis et Goritiæ etc. Spectabilibus, Magnificis,

„Egregiis et Nobilibus, Baronibus, Capitaneis, eo-
„rumque Vicegerentibus Salutem et gratiam no-
„stram!“

„Elöbeni jó Hiveim!“

„Mi okbul eszelköttetek? hogy Országom és „Tiszt[illegible]n ellen, fölül való esztendőben támottatok „volt! — Előttünk vagyon és meg értettük a mi „Hivünktül Palatinusunktul, hogy amaz törökös Bet-„len Fejedelem ki jövetele kénszerített arra benne-„teket.“

„De! kegyelmünket és jó akaratunkat ebben „akarjuk meg mutatni: hogy annak hivsége mellől „el állván, az Országot és a Végházakat az mi „hivségünkhez adván, nékünk tartsátok; ha ked-„vünk és kegyelmünkkel akartok élni — mert jól „tudjátok, hogy az idegen pogány Fejedelmektől „nem fügtünk, ’s Titeket ’s Országtokat el nem „adtalak, mint az lator Betlen.“

„Sőt mi azon vagyunk, hogy, ha tőle el ál-„latok, Tinéktek minden kegyelmünket adjuk; hó-„rol hóra való füzetésteket meg adjuk, és Ország-„tokat meg szabadítom. Mert annyi haddal bo-

„tsátjuk az mi Hivünket és Hadviselőnket, hogy „mindjárt Váczot a Törökre meg szállítom és azt „meg veszem. Mindjárt Esztergom alá szállétjuk „hadainkat: hogy lássák meg a mi hatalmunkat „mind a Törökök, mind az ő fiok Betlen."

„Vos valere cupimus. Actum Viennæ Austriæ „20ma May Anno 1621."

„*Ferdinandus*."

„Laurentius Ferenczffi."

Herenchényi István nevével is meg hasonló álnok és tsalárd levelet formála: hogy a Fillekieket ellene fel indítván, szakadást tsinálna közöttök.

Nem nagy tsalárdság lőn-e az is, hogy Hamburgban majd egész három holnapig vontatta a trac- Anno 1621. tákat? és mind a frantzia Király Követét el hitette, mind a Magyar Országbélieket, hogy ő ugyan szíve szerént kivánja a békességet és, szánakodván a keresztyén vér ontáson, általánfogva meg akarna Császár Urunk Ő Fölségével békelleni? De, hogy ott is minden dolga merő tsalárdság lött légyen; tsak abbol is ki tettszett, hogy — mikor a tractában ollyat kért volna, a mit ingyen sem vélne,

hogy Ő Fölsége néki engedne, mind az által Ő Fölsége, mint kegyes Monárka, szánván a keresztyén vérnek ki ontását és Országinak illy nagy pusztulását 's romlását, meg igért és adott volna néki; és nem tudna már az ő Fölsége nagy kegyelmessége előtt hová lenni 's tsavarodni, és véletlenül is találván azok az Ő Fölsége nagy kegyelmességi — két vagy majd harmadfél holnapot kére, hogy, ámbár meg ereszti az Országot, de előbb nem lehetne, hanem Szent Jakab Havának első napján, és hogy a Török engedelme nélkül azt nem is tselekedhetné: arra kérvén a meg nevezett üdőt, hogy azomban a Töröktül javallást venne, az Ő Fölsége, Császár Urunkkal, való békességnek véghez vitelére.

Melly ő kivánságát értvén a közben járó Urak, ugymint a Frantziai Király Követi, és tudván, hogy a Töröknek az tájban szokott ki jőni ereje; Császár Ő Fölsége Kommissariusival együtt, gyanakodni kezdének hozzája, és ugyan meg tapasztalák, hogy tsalárdság volna e dologban is: mivelhogy kiváltképen a Végeket nem akarta kezébül ki botsátani a tőle nevezett napig. Mellyben, tudni való, hogy néki semmi haszna nem lett volna egyéb, hanem ha kereskedni akart volna vélek, mint Vát-

tzal. Mert, ha a Bánya városokat és Bányákat kévánta volna bizonyos ideig, az ő fösvénységének tulajdonítatthatott volna; de — hogy Végek dolgában már példánk is volt — méltán tarthattak, mind a közben járó Urak, 's mind az Ő Fölsége Commissariusi, a Betlen tsalárdságitul. Melly azután valóságosan ki is nyilatkozott: midőn a Tatár Kámnak nyilván azt irta, hogy avval a tractával nem egyebet, hanem az üdő nyerést szerezné; hogy azon közben mind a Török segétsége 's mind a Tatár melléje érkezhessék.

Melly levele szórul szóra igy vagyon:

„Az Fölséges Galga Szultánnak Destinek, Kapiczáknak és Novaynak Fő-Szultányának, az fölséges Deuleth Girai Szultánnak, nékönk kedves barátunknak és atyánkfiának adassék."

„Gábriel Istennek kegyelmességébül Magyar Országnak választott Királja, Erdélynek Fejedelme és Székelyek Ispánja!"

„Felséges Fejedelem! nékünk bötsületes és kedves jó akaró barátunk 's atyánkfia!"

„Az nagy hatalmu Isten Felségednek minden „dolgait tegye jó szerentséssé, ellenséginket éles „fegyver alá adja, és napjait sokasítsa!“

„Felségednek bötsületes udvari szolgái mi hozzánk e jelenvaló Hónak, az mi számlálásunk szerént 25[dik] napján, békességgel érkezvén, méltóságos levelét nékünk meg adták, és atyafiui szeretetbül köszöntését is ’s barátsághoz illendő jó „akarattal való maga ajánlását nyelvvel meg mondották; az mellett az egy marokkéziját nékünk „bé mutatták.“

„Melly Te Felséged levelét nagy szeretettel „olvastuk: nyelve által atyafiságos köszöntését, barátságos jó akarattal való maga ajánlását, kedves „füllel hallottuk; ajándékát kedvesen vettük. És „hogy Felséged mi rólunk, jó akarójárol, el nem „felejtkezett — hanem illyen meszsze földön való „hadakozásunkban is szolgál, és levele által is „meg látogat, söt segétségünkre való hadának küldésével magát igéri; ezért a jó akaratért az mindeneken uralkodó Istent áldjuk. Felségednek atyafiságos jó akarathoz illendő jelekkel akarunk minden üdöben kedveskedni.“

„Levelének rendiben tudósét Felséged arrol „is, hogy, hatalmas Császár parantsolatjábol, az „el mult esztendőben, a Lengyelekre — kik Ő „Hatalmassága Országának el foglalására jöttek „volt — menvén erős hadaival az nagy Isten Fel„séged által azokat meg gyalázta, verte. Sok Ura„kat, kiket le vágtak, kiket elevenen el fogtak: „ezt is a hirt örömmel értettük. És noha a hartz „napja után 13. nappal, szintén a Dunán túl Né„met Országban is — a hol akkor mi is az Né„met ellenséggel hartzoltunk — meg hallottuk volt „ezt a győzedelmes hartznak örvendetes hirét; de „hogy maga is tudósét Felséged azon dologrul min„ket, annál kedvesbb mi nékünk."

„Hatalmas Császárnak és minnyájunknak el„lenségi ezután is mindenütt — adja Isten! — ugy „járjanak: port nyeljenek. Felséged ortzája fe„jér legyen és győzedelmes; szerentséjét Isten ne„velje."

„Nékünk is a Lengyelek nem barátink, kik„nek mi soha nem vétettünk; söt Moldovában, eze„lött való negyedik esztendőben, ő érettek magunk „is hadainkkal bé fáradván, hatalmas Császárral „őket meg békéltettük vala. De, fogadásokat meg

„nem tartván, Ő Hatalmassága Országára jövének
„és, mit kerestenek, meg találták.“

„A mi Országunkra is, az el mult esztendő-
„ben — mikoron mi az Német Császárnak lakó
„helyére, Béts alá, mentünk vala, a hol maga sze-
„mélyében jelen volt — ki jöttek volt és sok ká-
„rokat töttenek; melly ő tseledetekért mi sem akar-
„tunk annak a Nemzetnek baráti lenni. Értjük
„bizonyosan, hogy mostan hatalmas Császár ellen
„erős hadat készétnek. Német Császár is segét-
„séget akar nékiek küldeni, ha vélünk meg békél-
„hetnék. De a Lengyel Nemzettül nem szükség
„semmit is félni. Ők tsak nyelvvel otthon vité-
„zek, mikoron a sörtül meg részegülnek; de mihe-
„lyest ellenséget látnak, eszöket el felejtik mind-
„járt. Az kevélységért Isten őket méltán bünteti.
„Mi is akarván végére menni, mennyi hadat ké-
„szíthetnek? bizonyosan végére mentünk, hogy
„20,000 Kopjast; 10,000 Kozákot és 20,000 Gya-
„logot akarnának készéteni. Az lovas hadnak sze-
„rét se tehetik; de az gyalognak nem lehet kü-
„lömben szerét tenni, hanem ha a Német Császár
„vélünk meg békélhetnék és küldhet Gyalogot né-
„kik; mert az ő magok Országában való, semmire
„nem jó.“

„Magunk állapotja felől, irhatjuk Felségednek:
„noha sok erős ellenséggel volt és vagyon dolgunk
„huszonkét holnaptul fogva — mert nem tsak a
„Német Császár hadai, hanem a Spanyol Király
„és Romai Pápának hadokkal kellett hartzolnunk
„— de mind eddig, Istennek hálá! ellenök győze-
„delmesek voltunk. Számát sem tudnánk meg írni,
„mennyiszer volt hartzunk vélek: mivel ők sántzba
„ássák magokat 's onnét szoktanak hartzolni. Igas-
„ságot irunk, hogy az 22. holnaptul fogva 30,000-et
„fogyattunk el az ellenségbül."

„Prágánál az Cseh Király hadán esék valami
„szerentsétlenség, és onnét az ellenség mi reánk
„jött. Tizennyoltz héttül fogva éjjel nappal velek
„szembe szállván, erős hartzokat adtunk egy más-
„nak. Mostan a békesség felől tractálunk egy más-
„sal. Mi is jó szót adtunk nékiek, tsak azért,
„hogy hatalmas Császár segétsége, kit mellénk ren-
„deltenek, el érkezhessék, és jobb alkalmatosság-
„gal mehessünk az ellenségnek gazdag Országára."

„Felette igen kivánnánk, hogy Felséged is
„küldene mi mellénk jó válogatott 10,000 Vitézt,
„egy betsületes Ur embert rendelvén Szerdárnak
„eleikben, kiknek szolgálatjokkal ellenségeink ellen

„lehetnénk ellenségesbek a győzedelemnek el vitelére, az nagy Isten akaratjábol. Ha penig Felséged, maga személye szerént jőne mellénk; azt „inkább akarnánk és kijövetelével Felséged hatalmas Császárnak is igen sokat szolgálhatna: magának több haszna lehetne, hogy sem a Lengyeleken tett győzedelemből. Mi Felségednek magunk „is mellette lennénk, és olly gazdag Országokba „hordoznánk, kikhez hasonlót soha a Tatár nemzet nem látott. Pénzzel, rabbal, minnyájan meg „rakodhatnának a Vitézek, tsak jó 20,000 embert „köllene Felségednek maga mellé válogatni."

„Mi nékünk is lehet 20,000 Kopjasunk és „20,000 Gyalogunk: hatalmas Császárnak is lészen „15,000 Oszmandi hada: az Cseh Királynak is lészen 30,000 embere; és igy egy ellenség is minket meg nem merne várni, hanem minden Országokat üresen hagynák nékünk, a nagy gazdagsággal."

„Ezen dologrul magunk fő emberitül Felségednek bőségesen izentünk; kinek szavát hogy Felséged el hidje és a mi kivánságinkat meg ne „vesse ebbül, szeretettel kérjük."

„Azon mi fő emberünktöl Felségednek mostan „hirtelen az minémü marhákat küldhettünk, azt „szeretettel tselekedtük. Felséged vegye jó néven. „Mi is, hadban, mezőn járó emberek vagyunk mos- „tan. Ha Isten adja, ezután magunk is Felséged- „del meg akarunk esmerkedni, és külömben is ked- „veskedni."

„Minket Felséged tartson jó akaró Ahret kar- „dosának. — Isten Felségedet tartsa meg jó egés- „ségben. — Íratott Nagy szombati királyi váro- „sunkban, az mi számlálásunk szerént, szent György „havának első napján, 1621dik esztendőben."

„Felséged"

„jó akaró atyafia"

„*Gábriel.*"

Tsak nem régen is, mit tselekedék Bosnyák Tamással is? elég példája hamisságának: holott erős hit levelet külde néki, hogy már a jó békességet akarná általa végezni. Meg fogá hiti ellen mind őtet, mind ugyan akkor Pálfi Istvánt, és egyéb fő embereket, és fel veré hadokat is.

De! mit tsudáljuk ezeket? holott, nem hogy ezekkel; sőt Istennel sem gondol! mert, a mint maga szájábul hallotta a meg holt Palatinus Forgáts Sigmond, és sokan mások is, Betlen nyilván mondotta volna: hogy nem Fejedelemnek való, ugymond, a menyország — magát itélvén nem oda valónak. És ismét: hogy lehetetlen, hogy ő üdvözüljön! A kit Turzó Imre is meg vallott és, tsudálván 's beszélvén, egy meghitt emberének azt mondta, hogy ugyan meg rettent efféle szavaitól.

Hogy pedig mind ezekben akadék nélkül futamatja lehessen, jeles jó szolga társakat választa azon Töröknek szolgálatjára maga mellé; de nem a megértét és tanátsossát az Országbélieknek, hanem az ifját és éretlenét: hogy álnok tsalárdságit eszökbe ne vehetnék. És mindenek eleiben, Plenipotentiariusnak választá Turzó Imrét, ki huszonkét esztendős koru ifju vala. Rákótzi Györgyöt Generalisnak, ki az is ugyan azon üdőbeli vala. Ezek mellé rendelé Illyésházi Gáspárt fő kapitányának. — Nádasdi Pált is fel ülteté: azon egy üdőben lévén azok is mind ketten. — És ezek neve alatt vesztegeté inkább, hogy sem mint igazgatá, Országunkat: holott mind négynél sem volt egy jó megértt ember üdeje.

És midőn ezeket mind ott hordozná Betlen, a hol akarná, és ő általok és vélök együtt az értelmessében a Magyar Országi Főrendeknek némellyikét meg fogatta volna — mint szegény Dóczi Andrást, kinek ugyan tömlötzben is lőn szomorú halála, Erdélyben — némellyikét ki kergette volna — mint a nagy jó emlékezetü nagy uri embert Homonnai Györgyöt, kinek Országon kivül nagy szánakodásra méltó halála történék; sokakat ismét közülök fegyverrel kergetvén proscribála, számkivete és jószágokat, minden törvény 's igasság nélkül el foglalá. Még az ártatlanokkal is — kik még az Isten ellen is alég vétettek — juta törvénytelenségbe.

Akkorbeli Palatinussát is Országunknak, egynehány számu Urakkal, Posomban szorítván, a mit nem akartak volna, arra kéntelenité, kezében való fegyverével. És igy, a maga mellé választott ifjakkal, ugy kezdé Magyar Országban is derekasan el, a Töröknek való szolgálatját.

És először is az egyik főbb Statust, ugymint a Papirendet, nem tsak, Országunk szabadsága ellen, tellyeségesen ki rekeszté az Ország közül; de — kiket minden jószágoktul meg fosztván, kegyetlenségével el kergete — kiket proscribáltata — ki-

ket pedig közülök, példájok lévén a Kassai, szörnyü kinnal meg ölete. Mártyrok! ki imide, ki amoda bujdosának. És igy mindeneknek elötte az Istennek kenyeréhez nyulván — ugymint az egyházi jószágokhoz — azzal hizlolja vala magát.

El foglalá, e mellett, Homonnai Györgynek, Dóczi Andrásnak, Eszterházi Miklósnak, és sokaknak többeknek is minden jószágokat, 's ezzel is öregbíti vala Töröktül vött hatalmát. És igy kezébe vévén fegyverét, Gyülést hirdettete a Palatinussal, a hová maga is, híván az Országbélieket, és egynehány ezer emberrel ülvén közöttök, valamit akara, mind azt tselekedé.

De — hogy az Urának, a Töröknek, még is hasznosban szolgálhasson 's ö is inkább elö mehessen dolgában — három dolgot vön kiváltképen eleiben; *elsöt*: hogy minden Rendbélieket magához erös hittel kötelezzen; *másodikát*: hogy mindeneket, és kiváltképen az Uri és Nemes Rendet szabadságoktul meg foszszon; *harmadikát*: hogy Országunknak erejét és hatalmát, a mi kevés vagyon is, el erötlenítse; hogy igy, ezeket végbe vévén — melly mind Török practicábul áll vala — annál inkább oda hajthassa az Országbélieket, a hová akarja, és a maga Nemzetét, maga 's Török rabjává tehesse.

A mi annak okáért *az elsőt* illeti; azt idején végbe vivé. Mert, minek előtte sokan tsak tudnák is igyekezetét, már Országunkat többire el fogta vala melléje, és mind Urakat, Vármegyéket fő Nemesrendeket, kultsos Városokat; mind Kapitányokat, Végbéli vitézlő népeket és egyéb állapotbéli külső vitézlő Rendeket, erős hittel maga kötelességére kénszerítvén, uraltatja vala magát. És így, mind magokkal az Országbéliekkel, mind a Végekkel, kultsos Városokkal, Bányákkal birván, maga Örzőit veté a Koronához is: ugy disponálván, rendelvén 's parantsolván mindeneknek, minden tartóztatás és kötelesség nélkül, a mint szereti vala.

Nem is közönségesen kötelesség vala ez; hanem többire, mint a Tanátsok szoktak esküdni a Fejedelmeknek, ollyan hitnek formájával esküdtete mindeneket meg. Söt, hogyha tsak leg kissebbet lát, hall és tud is egyik a másik ellen valamit, ottan bé mondani tartozik. Ha nem tselekszi; azt is szinte ugy bünteti, mint a ki arról szóllott. És immáron ingyen tsak a annyira jutottak, hogy egyik a másikkal nem is mér jó szerrel már beszélleni. Ha pedig valakiket magán beszélleni látnak egy mással; ottan szidalmazzák és gyanakodnak hozzájok, és mindjárt árulóknak kiáltják. Akár mit parantsoljon, akár ki-

nekis — avagy Istene, avagy Hazája, avagy Nemzete, 's maga ellen vagyon is — azt kévánja, hogy, a néki való kötelességbül, mind azokat meg tselekedje: a mint ez rakva minden napi példákkal.

Tudjuk azt is, hogy az engedelmesség mellett kelle Váczot is Betlen akaratjábul meg adni a Töröknek, a benne való kapitány által; melly mind Istene ellen, 's mind Országunk ellen vala. Ezen engedelmességbül kelleték a vitézlő népnek a keresztyén vérben förtőzni, és magokat is mészárszékre adni. Ezen kötelességbül kévánja azt is, hogy a kit hágy meg öletni, meg ölettessék mindjárt a néki; a kit meg hágy fogni, meg légyen fogva; 's a kinek jószágát el venni parantsolja, el légyen véve, minden törvény és igasság nélkül — egyedül tsak a néki adott hitben 's kötelességben helyheztetvén mind ezeknek erejét.

Kit ő jóllehet ok nélkül talám szintén nem tselekszik: mert afféle Fejedelmességeknek, a kik minden magok kötelezése nélkül birnak valami Országokat vagy Birodalmakat, nintsen egyéb szabad határok, hanem tsak a magok tettszése. És igy ő is, minden kötelesség nélkül lévén, él privilegiumjával, 's nem is ok nélkül kerülte azt a kötelessé-

get, el hidjed! hanem: hogy, mint magáébol 's Örökébül, ugy rendelhessen 's parantsolhasson Országunkkal és az Országbéli Rendekkel is azt mivelhesse, a mit akar, és hogy a Török szolgálatjában, minden akadék nélkül, szabadon el járhasson. Mert — ha erre nem nézett volna, és maga telhetetlensége nem viselné — tsak a természetnek törvénye is fel indétaná valami jó rendtartásra, kiváltképen fel vévén a királyi nevet, ha nem egyébért, tsak azért is, hogy ő a Török rabja, méltán meg kellett volna kötelezni magát: hogy igy — ha a mi Nemzetünknek 's Országunknak valami veszedelmére kénszerítette volna vagy kénszerítené a Török — lött volna a Magyar Nemzetnek adott kötelessége valami kis mentségére. Noha, a hol a kötelességet föl vötte is, azokkal is e szerént tselekedett. Mellyből világosan meg tettszik az ő nagy gonoszsága és Nemzetünk 's Országunk veszedelmére néző igyekezeti.

Végbe vivé a *másik szándékát* is — ugy mint, hogy szabádságoktul mindeneket meg foszszon: tudván hogy, ha ezt nem tselekszi, kevés futamatot vehet a Töröknek való szolgálatja, ki rabot, nem szabados embert, kéván maga alatt lenni, és hogy maga is társ vagy szolga lészen inkább 's nem szabad Ur abban, a mit ő keresett.

Meg fosztá azért egész Országunkat minden privilegiumitól, ugy annyira, hogy tsak egy részét, vagy Országunk, vagy szabadságunk, vagy Nemességünknek sem mutathatni, mellyet kitsintől fogva nagyig mind fel nem forgatott volna. Holott, minek előtte még Fejedelemnek neveznék is, már ő Kassán, valahányod magával öszve gyülvén, Magyar Ország Fejedelmének hivattatta magát. Azután Besztertzén, ugyan azon szabad választás ellen: a hol egyik Főrendi Országunknak jelen nem volt; se Tót, se Horvát Ország Követi; sőt az egész Dunán túl való Vármegyék ellenkező tanúsággal botsátották Követöket oda — instructiójokban mindjárt első articulusok e lévén: „A mi meg „nevezett Követink, Császár és Király Urunk Ő „Fölségének, ugy mint rendszerént koronáztatott „Királyunknak bötsületit 's méltóságát tartozzanak „mindenképen őrözni és megoltalmazni.“ Ezeken kivül is, többire majd az egész Országunkbéli Főrendek és Urak — egynehány nyughatatlan emberektől meg válva — mind ellene tartottak benne. Noha halállal fenyegetné az akkorbéli Országunk Palatinusát is; mind az által ellene mondott.

Kiket Betlen mind hátra vetvén, sem a jó rendet, sem Országunknak szabadságát nem tekéntvén,

ugyan Királynak nevezteté magát; 's igy rontá meg ebben is szabadságát Országunknak. És — jól lehet, ugy vagyon — erős conditiókat vőn fel; de tekéntsük meg, 's nem találunk tsak egyet is bennök, a mellyet sokképen meg nem szegett 's hátra nem vetett volna.

Meg szegé e mellett ama négy rendbéli szabadságát és privilegiumját a Nemességnek, és fel forgatá minden egyéb rendes Statútomit 's Végezésit a nemes Országnak. És igy meg rontá minden, Eleink bőv vérökkel nyert szép szabadságit Nemzetünknek. Melly szabadságunk — noha szép tartományi koronánknak el vesznének is, és az Országnak tsak kitsin része maradna is a Magyaroknál; ugy annyira, hogy a hetvenkét Vármegyékből tizenötnél több nem maradna, a ki vagy mindenestül vagy része nem hódolna a Töröknek — mind azon által, mint szintén a régi Királyok üdejében, mindeddig olly szépen meg vala Nemzetünknél az Austriai Házbol való Fejedelmek alatt; és kiváltképen a mostani üdőkben nem vala senki, még a legkissebbik is, a ki abból való panaszolkodást tehetett volna Fejedelme és koronás Királja ellen.

És — jól lehet, ugy vagyon — ártalmára is

volt Nemzetségünknek némelly azokban a szabadságokban; mind az által azt ugy örzöttük, hogy ha valamit tsak gyanakodásképen érthettünk is az ellen, ottan nagy hatalmas panaszokat töttünk a mi nagy hatalmu és nagy méltóságban lévő Királyink ellen, és soha addig meg nem nyughattunk, míg nem láttuk azoknak el igazítását. Söt, magunk 's életünk szerentsétlenítésével is, késszek voltunk mindent meg próbálni 's meg is próbáltunk, minek előtte a mi szabadságinknak sérelmére mentünk volna.

De im! most a magunkhoz hasonló és sokaknál alább való emberek előtt, majd senki közülünk ingyen tsak motszanni sem mér: noha nem tsak része, de minden szabadságunk, a mint mondám, láb alá tapodtatott.

Mellyben az a tsudálatos dolog! hogy Betlen ugyan a maga Hazafiait is mind egy aránt munkálkodtatja: azt tartván, hogy még arra is köteles, valaki meg esküttt néki. A mint egyik Plenipotentiáriusa, kiről oda fel emlékezénk — noha igen ditsekedik azzal, hogy meg törött törvényeinknek hellyére állításában forgódik, mind az által — nagy maga felejtve, minek előtte ingyen tsak igyekezetit sem tudná senki, a jövendő Király hivségére esküttet vala mindent, az első és fő szabadság ellen.

A kik pedig meg nem akarják vala kötelezni magokat: tömlötzötzel, jósságoknak el vételével — mellyet erővel 's hamisan meg is tselekküvék — sőt halállal is fenyegetvén; kénszeríti vala. Ugyan ő, egy Tanátsur embernek hitet advän, és ugy hiván ki Várábol; nem gondola előbbi kötelességével, hanem fegyverét ki rántván, kénszeríté vala jövendő Királyának kötelességére. Ki ellen midőn amaz mentette volna magát — hogy tselekedeti a koronás Királynak adott hiti ellen légyen, és ő még nem is tudná azt, a kinek kévánná kötelességét, mondván: hogy az Országa 's Hazája törvénye ellen is volna, és hogy ő néki volna kegyelmes Ura 's koronás Királja — fel gerjede ezekre Plenipotentiárius Uram! 's a néki adott hatalombol kész lészen vala mindjárt a jámbor fő személyt el veszteni. Mellyet látván az Eszes; meg játszottatá a fel fuvalkodott Ifjat, és ugy menekedék meg tőle.

Ehhez hasonló nagy sok több példákkal is rakva a mi szegény magyar Nemzetünk, mellyeket most is, ugyan tsak mi általunk, személy válogatás nélkül követ: hogy igy, ezektül is meg fosztván Nemzetünket, a Török igáját, rugóldozás nélkül viseltethesse vélünk. Mellyel, hidjed! meg törte alkalmasint nyakunkat, és meg töri jobban, ha most ki

nem vonszuk jármábol magunkat. Ugy belé is szorulunk, hogy igen akarván sem tehetünk azután róla: mert minden nap alább-alább szállunk, fogyunk, apadunk és kevesedünk; a mint im! majd meg mutatom.

Mondám azért *harmadszor*, hogy meg erőtlenítésünkre igyekezik — édes Nemzetem! — előnkbe vett Vezérünk.

Ki ez is hogy ollyan nyilván légyen, mint a napfény; tsak a nem látja, a ki nem akarja. Mert tudni való, hogy hathatósbb az egyesűlt erő, és *egyik* Fele vagy része az erősségnek az egyesség — *másik*, az egyességben lévő Országnak hatalmas Fejedelme — *harmadik*, azon Országban lévő hatalmas Urak; *negyedik*, értekes és Főnemes Rendeknek állapotjok; *ötödik* a jeles vitézlő Népnek számok és mivoltjok; *hatodik* az Országban való Értek.

De! lássuk, mind ezekben, mint nézzen Vezérünk erőtlenítésünkre! — holott Országunkban az egyességet fel bontá és, egyikét a másik ellen támasztván, nagy gyülölséget szerze az egész Magyar nemzet között: ugy annyira, hogy egyik a másikát — mellynek még most sintsen szűneti — dúlá, fosztá,

prédálá, ölé, vágá, kergeté; ugy, hogy majd senki a másiktol bátorságos nem lehetne.

El szakaszta hatalmas Fejedelmünktöl is, és, a hatalmas Királyak helyett, a hatalomnak rabját, Magát, tolá a mi Nemzetünknek eleibe. És igy, a Török hatalmával toldozván a maga erőtlenségét, el szakaszta oltalmátol a hatalmas keresztyén Monárkának, és — a mi természet szerént való ellenségünknek oltalma alá adván magát — Nemzetünket, mint bárányt a farkasra, ugy bizá magával együtt a Törökre.

És így nem ő, hanem ő általa a Török hatalma vagyon köztünk; ki nem is ott hadja járni őtet, a miböl Országunknak valami gyarapodása lehetne, hanem inkább veszedelme! Kire nézve, nem az ő, vagy a mi Nemzetünk hatalma nevekedik; hanem a Töröké: mivelhogy ő most is azon rab, a ki ezelőtt volt, és minden méltósága a Török rabságában vagyon.

A mi pedig a Nagyuri emberek állapotját illeti; nézzünk szét! ha nem szemünk láttára fogyatja-e őket?

Mint bántanak a Főpapi Rendekkel? oda fel meg mondottam. Meg halljuk azt is, hogy Urak közűl egyik tömlötze miatt; másik ugyan az ő révén számkivetésben hala tsak hamar meg. Harmadikát, Pete Györgyöt, törvénytelen fogá meg, és most is tömlötzében nyavalyog. Negyedikét 's ötödikét is — Pálfi Istvánt és Besnyák Tamást — hitivel tsalá meg, és azokat is fogságban tartja.

Ezeken kivül közel tizennégy Nagyságos Urakat kergete ki az Országból, kiknek minden örökségöket és jószágokat el foglalta — ugy mint: Pálfi Jánost, Pálfi Pált, Pálfi Miklóst, Aponyi Pált, Horváth Gáspárt, Czober Imrét, Ostrosith Istvánt, Forgáts Miklóst, Balassi Imrét, Eszterházi Dánielt, Bakith Pétert, Somogyi Mátyást, Kohári Pétert.

Az Ország kivül halának meg, szegény Kendi István és Balássi Péter is. És, noha Eszterházi Miklóst ki nem marhatá; mind az által nagyobb részét jószáginak el foglalá mind magának, mind fiának.

De! az elő hozott Urakon kivül is, sokan gyanakodnak — 's talám méltán is! — hogy az első frigykezdő Urat is, Nádasdi Tamást, ő aludta el;

és azután szegény Erdődi Kristófot is: ki tőle menvén a frigytractának indítására, hogy onnét vitte volna betegségét, mellyből halála is következött, nyilván mondják.

Im! most utolszor — bizony dolog! — Turzó Imre is halálos betegségét, valami pisztráng hallal, nála találta: a mint Turzó maga mondotta.

Igy fogyatja 's erőtleníti ezzel is a mi szegény Nemzetünket: meg fogván némellyeket az Urakban; némellyeket az Országból ki kergetvén; némellyeket titkos halállal el vesztvén.

Ekképen tselekvék a *nemes Főrendekkel* is: mert azokban is — kit fogva tart, ugy mint: Cziráki Mojsest, Zichi Pált, Darabos Jánost és sok egyebeket — kit ki kergetett Országunkból, ugy mint: Móricz Mártont, Terstyánszki Gáspárt, Orle Istvánt, Strucz Ferenczet, és nagy sokat többet is — kit meg öletett, ugy mint: Darótzy Istvánt iszszonyatos halállal, és Farnasi Jánost hiti ellen.

A vitézlő Rendekkel is mint bánt légyen! unalmas, példákkal bizonyítani: holott kiáltnak, az ő hamis ügye miatt, el esett sok testek, kik halmok-

kal láttatnak — mint oda fel említém — minden úton 's minden módon fogyatván, kéméllés nélkül őket: hogy azzal is erőtlenítse és fogyaszsza Nemzetünket.

Közönségesen való Értekét is Országunknak, láthatós mint fogyatja! — Ki mondhatatlan és a mi Országunkban hallatlan Adókat vét fel: mellyeket, a régi szokás szerént, nem tsak a Portákon veszen meg, de a földes Urakon is mind egyaránt. E mellett személye szerént ugyan minden Urnak, Nemesembernek, hadba kell menni. Annak fölötte, hadait mindenütt ingyen tartja: dúlatván, pusztítván, égetettvén, fogyattatván a szegény hátra maradott kis részetskéjét is a mi meg nyomorodott Országunknak. Préda minden marhájok a szegény Községeknek. Valahová fordúl mint maga, mint Udvarnépe, ingyen él Országunkon. A mi jövedelem a Bányákról jő, azt mind ki takarítja Országunkbul, 's ugy annyira el nyomorította már az egész Országunk népét, hogy utolsó veszedelménél egyebet semmiképen magára nem várhat.

Ezeket pedig — ne véljed szerető Hazám! — hogy tsak történetből tselekedje: hanem néz a tőle fel tett tzélra; a mint tudni illik le nyomhassa

Nemzetünket, és mind magát 's mind minket kötve adhassa a Töröknek.

E dologban amaz, egy élemetes ember idejü, négy Ifju, erössen futá édes Nemzete 's Hazája és maga veszedelmének tzélját. Kiknek vajha! az attyok vagy ősök, a kiktül szép javaikat vötték, fel támadhatnának és látnák ezt az ő gondatlan futásokat: 's valljon mit mondhatnának?

Nemde igy szóllott volna *Turzó György* Imrének ő fiának? — hogy ő nem azt a példát hatta ő néki; testámentomban sem erre intette! *Tokait* sem azért adták néki száz negyven ezer forintban; *Árvát* sem azért adták örökben; a tzímerében sem azért adták az unicornist 's a sast, sem a Gróf-ságnak bötsületit; a Palatinusságra sem ezután ment; és több javait is hogy Ősök az Austriai Háztul nem efféliért vötték! — hihető hogy feddené és haraggal eleibe adná, meg érdemelvén nétalám, hogy többet is tselekednék.

Ama *jámbor Nádasdi Ferentz* is meg mondaná ugyan Pálnak, a fiának: hogy mint Urrá 's mint Palatinussá az Austriai Ház tötte volna az attyát, Nádasdi Tamást, és hogy ő is azon Ház-

nak sok javait vötte; kinek ö hála adó szolgálattal is lön mind holtáig, jó példát hagyván fiának. De kiváltképen — ha azt látná, hogy a Pogányokkal, kiknek vérében, Hazája 's Ura hivséges szolgálatja mellett, sokszor meg festette kardját, mostan a fia az ö Ura 's Hazája ellen hadakozik — nem de nem szánná-e számkivetésbe küldeni? érdemetlennek tartván, hogy az ö szép javaiban részes légyen?

Bizony *Rákótzi Sigmond* is, attya nyomdokirol el hajlott György fiát — ha látná, hogy maga Nemzetéböl, illy maga feledve, halmokat rakott, a mi némüket Homonnánál tsinált, 's látván azt is, hogy az ö véle jó tött kegyelmes Ura ellen, a Törökkel együtt hadokoskodik — hihetö ezt mondaná néki: „Te nem érdemled, hogy fiamnak mondattas-„sál; holott — tudod-e? hogy én tsak két lovu „katona voltam, és az Austriai Házbul való ke-„gyelmes Uraimtol vöttem vala minden uraságomat, „elö menetelemet és bötsületemet? — Méllyeket „nem azért hagyék te néked, hogy te azok ellen „éllj; véle, a kiktöl én vöttem vala: artzúl támad-„ván Uradra, Fejedelmedre, és öszve szövén ma-„gad a mi természet szerént való ellenségünkkel, „a Törökkel, igy rontsad, pusztitsad Hazádat 's „fogyassad Nemzetedet, okot adván, hogy sokan

„a Török rabságba esnének bennök; Kitől, hall-
„hattad, hogy természetem ugyan irtózott, és sok
„módokkal fogyattam 's ölettem őtet; sőt alatta
„Fejedelemséget sem akartam viselni!"

De valljon! ama békesség szerző *Illyésházi István*, ha meg tekénthetné attyafiát, Illyésházi Gáspárt, mit mondana néki? — Nemde? ezt mondaná-e: „oh, te boldogtalan ifju! 's azért munká-
„lódám-e én Hazád békességében kevés üdővel
„ez előtt, hogy te magad gondatlanul, Nemzeted
„'s Országod veszedelmére, azt meg fel bontsad?
„vagy tsak valami eszköze is légy annak? —
„avagy, nem tudtam volna-e én is azont akkor
„meg gondolni, a miben ti most károsan törtétek
„fejeteket? ha azt Hazánknak 's Nemzetünknek
„javára véltem volna alkalmatosnak lenni? — Mind
„eszem, mind pénzem, mind bátorságom több volt,
„'s én is reá érkezhettem volna arra, a mire ti.
„De nem találék az én Hazámnak 's Nemzetemnek
„egyébütt meg maradást, hanem a mi kegyelmes
„Uraink, az Austriai Házbol való Fejedelminknek,
„szárnyok alatt: kiknek oltalmok, ha eddig is nem
„lett volna, semmivé lött volna a mi szegény Ma-
„gyar Országunk." — Meg mutatná néki — hihető — a Trenchinyi Donátiót is. Sőt, ha meg másol-

hatná, nyilván nem gondolna most a névvel; hanem fel forgatná testamentomát, és, mint a báttyát, ötet is érdemetlennek mondaná keresetihez. Méltán is — hogy, a kiktől ő azokat vötte volt, ellenök ne élne véle — másnak adta volna.

De — ha e négy Ifjúnak üdeje egyiké volna — meg fogná talám ez ő általok szerzett Hazájok veszélyét; egyéb aránt féltem munkámat, hogy haszontalan lészen!

Mind azon által, a kik ezeknek utánnok lázzattak, hogy bogár után indúltak, netalám sokan közűlök eszökbe veszik; 's nem lészen még is szintén gyümöltstelen fárattságom!

Azomban, kereskedik ezekkel Betlen, a meddig kereskedhetik. Azután ugy bánik vélek is, mint a többivel: hogy avagy meg fogatja őket, vagy meg öleti, vagy meg futamatja; meg mutatván, hogy a ki ördögnek szolgál, kinnal fizet néki. Kiknek Vezérök ugy be kötötte szemöket, együtt az eszességével is, hogy tsudára méltó.

Hogy pedig a mi Nemzetségünket is tellyességesen meg vakíthassa, két útat vön föl: egyikkel

rettent minket, a másikkal hízelkedik és biztat bennünket. — Rettent: mind a Török 's mind a Császár Ő Fölsége hadával minket, és Magával is. A Török erejével ugy: hogy — mivel már szót adtunk oda, és a Császárral való frigyet is fel bontottuk véle — hogy szót fogadjunk, azt hadja, és semmi úton az ő dolgaiban őtet meg ne bántsuk: mert minden okvetetlen a Török erejét hozza reánk. Más felől szörnyít a Császár hadának kegyetlenségével is minket: hogy azok is, reánk jövén, semmivé tésznek bennünket, és el vesztjük minden szabadságunkat, és magunkat is mindenestűl el törlenek. Melly már is meg esett volna, ha ő nem volna.

Harmad felől azzal fenyeget minket, hogy mind azt miveljük a mit ő kéván: ha nem? fel kél és Országában menvén ide hágy veszni bennünket. E mellett hízelkedik más uton nékünk és biztat: hogy, mi kedvünkért békességes Országát el hatta, és most sem néz semmire, hanem tsak a mi meg maradásunkra, 's kardját is a mi hitünk és szabadságunk mellett kötötte fel. És — hogy se költségét, se fárattságát, sőt halálát sem szánja érettünk — tele torokkal kiáltja. És, kiváltképen, hogy a békességet szíve szerént kévánja, azt tetteti, és

biztat bennünket, hogy — im ma, 's im holnap! — békéllik meg a Császárral; és hogy semmit egyebet nem néz, hanem tsak Országunk javát. — Ezekkel hálózza azért bé szemünket, hogy látván ne lássunk!

De — hogy ezekről sokat ne szóljunk — mind a kettő ellen könnyű orvosság vagyon, melly mind a félelmet mind a vakságot el távoztathatja tőlünk:

A félelem — mind a Töröktül, mind ő tőle, sőt magátul a Császártol is — onnét vagyon, hogy kegyelmes Urunkra, koronás Királyunkra artzul fordultunk. Azért — *sublata causa tollitur effectus*: azt mondják a Philosophusok! — Vegyük el okát félelmünknek és térjünk meg Urunkhoz, mellyért most haragban vagyunk! 's mind el múlnak ezek a félelmek: holott kegyelmes Urunk vagyon: nem kivánja veszedelmünket: kész minden ellene tött vétkeinket meg engedni, 's mind hitünkben, szabadságunkban meg tartani. És e mellett, oltalmát advánn, kitől? mit kell tartanunk?

Magának Betlennek arra való ereje nints: holott még az ő ereje is a miénkből áll! — Annakokáért nyúljunk meg maradásunkhoz és rázzuk le

e félelmünket. Egy el vetett istentelen emberért ne adjuk a szemlátomást való veszedelemre magunkat. Nyújtja bizonnyal nagy kegyesen Királyunk is kezét, mellyet fogjuk, és kelljünk fel a sárbol és a sok nyomoruságokbol!

A mi pedig hízelkedő és biztató szavait illeti: mind rakvák azok tsalárdsággal. Mert, im! e kevés üdő alatt négy rendbéli Tracta vala — ugy mint: Posomban, Beszterczén, Hamburgban, és Anno 1822.
most Nickelspurgban — kiknek mindenikében tsak a maga telhetetlenségére vala gondja. A mi pedig Országunk javát 's meg maradását nézte volna; arrol ingyen tsak emlékezetet sem tött. Sőt, semminémü Tractában azt elő sem hagyta hozni, valamig a maga contentióját 's kivánságát el nem végezné.

Lehet talám sok Magyaroknak hirével, ha nem
minnyájaknak is, hogy *Posomban* elő sem hozá Anno 1616.
Országunknak dolgát; hanem tsak magán végeze: kiről erős hitlevelet is adott vala. Mind az által — mint állotta légyen meg? fellyül tőnk emlékezetet felőle. És meg mutatta, hogy nem azért támasztotta Országunk háborúját, hogy részjavainkért azt le szállítsa; hanem hogy mindenestől birja, 's

rabság alá hajtsa mind magának, mind a Töröknek: mert egyéb aránt miért nem kell vala azzal meg elégedni? nem látom!

Beszterczén sem lőn semmi gondja szegény
Anno 1620. Országunk háboruinak leszállítására; hanem ott is mindenben tsak a maga rendetlen méltóságát keresé, és igy — Császár Ö Fölsége Követit ugyan meg akarván játzottatni — szemök láttára választatni igyekezé magát a királyságra. Ugy kelle félben hagyni a Császár Követinek a Tractát, 's a mint jól tudjuk minnyájan, ugyan végbe vivé rendetlen kivánságát.

Azután *Hamburgban* is, a mennyi igéreteket
Anno 1621. tőnnek néki — ha a Prágai hartzot, és valami haszon abbol következett Császár Urunknak, mind ő egyedűl vitte volna véghez is — avval kellett volna meg elégedni. De — hogy ugyan meg mutassa tsalárdságát, és azt is, hogy nem igaz akarója a békességnek — meg veté mind azokat, a mint föllyül mondám, és nem gondola sem a frantzia Király, Főherczeg és Nagyur Követi közbenjárásával; sem a Császárnak kegyelmesen nyujtott jó akaratjával; sem azzal, hogy immár mindent el végeztenek véle: hanem mindeneket meg vete 's fel for-

gata. Sőt, mikor eszébe vette volna, hogy szegény Palatinusunknak nagy kedve vagyon a békességhez, és, hogy ha a békességet nem akarná, késszebb volna inkább el maradni tőle, nagy álnokul Szombatbul Posomba ment tsak azért, hogy a Palatinust magához tsalván, vagy meg fogja, vagy meg ölesse; a mint maga szájábul is hallották e fenyegetéseket.

De, Péchi is — hogy végezett vala képében — mint jára? — Meg fogá mindjárt tsak hamar és törvénytelen mindenét el vévén, most is kemény fogságban tartja. Maga ő is — hogy ingyen tsak ne említsékis Országunk dolgait, még az Ura contentiója el nem végződik — még a Nádor Ispánnak sem akarja vala semmi úton meg engedni.

Most *Nickelsburgi* Tractát is azon kezdé el. Anno 1622.
Az első kévánsága itt is ollyan lőn, mint ama Salamon előtt szólló gonosz aszszony állatnak, ki azt kiáltja és kévánja vala, hogy az ártatlan gyermek ketté vágattassék 's a jöjjön ki belőle, hogy: se néked, se nékem! — ingyen tsak elő sem hozván az Ország dolgát. Sőt ugyan meg tiltotta, hogy még a maga dolgát el nem végezik, addig ne is szóljanak Országunk dolgáról: noha három vagy

négy ízben is készeríték erre a Commissarius Urak a Követit.

Azon kivül, alkalmasint véghez vitte már álnok latorságit, és a pogányoktul tanult mesterségét, ugy mint — a mint ez előtt meg mutattam — el fogyatván 's el szegényitvén Országunkat, és a kiktől kell vala tartani, azokon ki adván. Igy immár — minden kötelesség nélkül kezében lévén koronánk, törvényünk, szabadságunk, fejünk, jószágunk, Véghelyeink, Tárházaink, kultsos Városink — hogy-hogy várhassuk viszsza illy tyrannustol? holott ő, mikor nálunk voltak, meg fosztott ezektül! És most már ő birván ezekkel, hogy vélek viszont gazdagítson bennünket, vagy azokat kezünkbe ereszsze, miképen remélhessük? meg nem foghatom. Bizonnyal 's tekélletesen el kell azt hinnünk, hogy — a mint ő ez ideig minden dolgát, minket meg tsalva, vitte elő — ugy ez után is az által fog hálójában tartani bennünket.

Annak fölötte — ha illy rút veszedelmünkkel, vérontásunkkal, Országunk pusztulásával, szörnyű romlásunkkal, Nemzetünknek pogány rabsága alá való vetésével, és számtalan sok vitéz férfiaknak 's atyánkfiainak halmokban való rakogatásával sem

gondolván, kereste ezt a méltóságot — miképen gondolhassuk már, hogy ő, azt egyszer meg nyervén, ismét el adja? — Nem szánt ő az előtt. Kétség nélkül hihető, hogy nem szán most is 's ezután is: mert a tyrannusoknak ugyan eledelök az ő felebarátjoknak veszedelme 's nyomorusága. Ki — mivelhogy az Isten országátol is, a mint előbb hallók, butsuját vötte — ne kételkedjünk ebben! a mig élhet, el veszi itt a világi életet; vagy jónkra, vagy nyomoruságunkra vagyon mi nékünk.

Továbbá, nem tudjuk-e, mennyi lelket ada az Erdélyi Fejedelemségért? Nints-e hirünkkel, hogy sok esztendőktül fogva való árultatásit is Erdélyben mind azért mivelé? Urát is azonért árulá el? — Lippát, a véle való Végházakkal, ugymint Solymossal, Eperiessel, Tótváradjával, Araddal, Fachaddal etc. nem de nem azért vövé-e meg a mi Magyarinktol és adá a Töröknek? kitöl még óhatta volna magát: mivel az az igéret tsak maga személyét illette; és nem kell vala olly hallatlan gyalázatos példával, 's annyi keresztyén vérnek veszedelmével arra menni, és maga Nemzetét rútitani.

De — jóllehet ő ez ellen avval menti magát, hogy jobb volt azt tselekedni, hogy sem az egész Országot el veszteni — mind az által azt kell eszünkbe vennünk, hogy a Török azt az ő igéretére nézve kivánta 's ő, nem az Ország meg maradásáért, hanem tsak a tulajdon maga meg tartásáért adta oda.

Ezekből által érthetjük azt is, mi végre lett légyen Törökké? magát környül metéltetvén: a mint Grátián — a ki nem régen a Török Császár Követje volt 's az után Moldvai Vajdává lött vala — nyilván mondotta az Ő Fölsége, Császár Urunk Tanátsi előtt. Igy szegé meg Magyar Országért is nagy erős hitlevelét, és ezért, 's nem mi érettünk, támada a Római Császár ellen is. És az föllyül elő számlált sok alkalmatlanságokat is mind ez egy tzélra nézve mivelé.

Annak okáért — kérdlek még is, szegény, meg nyomorodott, de kedves Hazám! — hommét hitedhedd el magaddal, ezeket mind igy lenni látván, hogy ő néked jót kivánjon? le tegye nagy munkájával fel vött méltóságát? és hogy, meg maradásodat kévánván, te néked békességnek fia 's akarója lehessen? — Meg tsalatkozunk, mint ez ideig, bi-

zonnyal el hidjed! és addig várjuk tőle a békességet, hogy utolsó veszedelemre jutunk: mert — valamint hogy sem Erdélyből ki nem mert a Török engedelme nélkűl jőni, se Királynak magát neveztetni, sem a Hamburgi Tractában azon Török híre nélkül, a mint maga is nyilván meg vallotta, békességet nem mert 's nem is akart végezni — igy, hidjed! ő nála nélkül ezután sem tselekeszik semmit is.

Mivel tudni való, ha arra menne, hogy a Török híre nélkül végezne, ki adna ottan Erdélyből rajta — és igy, a békességgel ki botsátván Magyar Országot is kezéből — nem jól látja-e, hogy ő az Esopus fabulájaként járna? Ne legeltessük azért ezzel is magunkat!

Hogy pedig a Török néki engedelmet nyujtson a békességre, képtelen el hitelre: és tsak az adjon bár ennek helyt, a ki azt hiszi, hogy a Keresztyének között való egyességet a Török kévánja; 's annyival is inkább, mivel már a Lengyelekkel is meg békéllett, nem kételkedhetünk benne, hogy ellenséget fog a Török magának keresni. És, látván ezt az ő általa való alkalmatosságot, a keresztény Országokra való hadakozásában, semmi úton

el nem múlatja. Sőt, ha Betlennek kedve nem volna is hozzá, reá kénszerítené őtet a Pogány, hogy birodalmát terjeszsze, mint ő rabja, a mi szegény Nemzetünk erejével. Kit, igaz, hogy segéteni is fog: hogy mind magunk mind ellenségünk fogyatkozzék; de nem ugy, hogy győzedelmünk lehessen — mivelhogy ő a kit segét, azt nem örömest neveli — hogy igy, mind a két Fél meg fogyatkozván, győzedelmes lehessen.

De ám! légyen ugy — ne gondoljon a Törökkel Betlen és, meg alázván magát, és szánván a keresztyén vér ontást, reá mennyen a jó békességre, a keresztyén Fejedelmekhez kaptsolja magát — mi következik ebből is? — ujj háboru! holott a Török, másnak adván Erdélyt azért, hogy nála nélkül meg békéle, és Betlen azt oltalmazni akarván; talám ennél is veszedelmesb állapot találhatna bennünket. Ugyan ezen békességnek dolgárol, mit irjon Betlen a Tatár Kámnak? oda fel jegyezve vagyon. Nyilván meg tettszik, melly hajlandó légyen a frigyre.

Annak fölötte — mivelhogy Betlen Gábor nem külömben, hanem ha Vármegyéket szakasztanak az Országbol néki, fog meg békelleni — valljon! 's mi

hasznunk lészen az ollyan békességben is? — Rabság alá adjuk nagy részét felebarátinknak: erőtlenítjük magunkat: szüntelen való viszszálkodásokra is ok adatik; és ő — szeme, füle lévén, a mint tovább meg érted, a Töröknek — ha közöttünk lészen, egy alkalmatossággal meg fel indítja ellenünk; és talám az utolsó háboruságunk nagyobb lészen az elsőnél!

Továbbá: ugy járunk azokkal a Vármegyékkel is, mint Bihar, Máromaros, Kraszna és Közép Szolnok Vármegyékkel, mellyeket János Királynénak, Isabellának, tsak éltéig adtanak vala; de — belé kapván az Erdélyi Fejedelmek — im! mind e mái napig Erdélyhez birattatnak: szintén, ugy magáénak tartván azokat a Török, mint akár melly Részbirodalmát, tellyeségesen el szakadván a koronától. Fegyver nélkül — hidjed! — bizony soha nem is jutsz hozzá: minthogy a Török azt is fogja tartania, hogy az ő fegyvere tötte azt övéjé; rabjának keresetét magáénak tartván egyéb aránt is.

Annak fölötte: most meg békélvén is, azt gondolod-e, hogy ellene mond a Török barátságának, és farkasbol bárány lészen? „Naturam expellas furca, „tamen usque recurret!“

Meg győzettethetik ugyan, talám, sok és bőv adományival Császár és Király Urunknak — ki, mivel az Isten székébèn ül, nem tsak az igassággal köll élnie, mint Cseh Országban, hanem az irgalmassággal is — hogy még ellenségének is jóval légyen és mindeneknek az irgalmasságát nyujtsa, 's avval is szállítsa Országiban háboruit. De ugyan! nem lészesz azért — te szegény Magyar Nemzet! — bátorságos Hazádban ezután is, 's el hidjed, hogy meg szedi bizony szemed szőrit. Az te károdon 's te károddal békéllik meg 's — mint mostani nyavalyádat, hogy károd után tanulod és hiszed el — igy károddal, veled és Uraddal 's koronás Királyoddal tett békességet is, fogod meg ösmerni.

Azért: ezeket tudván, ne kételkedjünk semmit benne, hogy ugyan azon Betlennel vagyon most is dolgunk. És, ha a képes volna — ki tőle lehetetlen — hogy magát a rendetlenül magának vött titulusnak, királyi névnek, le tételére birná is, és kedve is volna a békességhez; de nyilván való dolog, hogy a Török — ha az előtt meg engedte volna is mind a titulusnak le tételét 's mind a békességet — most semmi úton arra nem eresztené: holott, a Lengyelekkel meg békélvén, kénszeríteni fogja ezekre a keresztyén Országokra való hadakozásra. Mellyet

Anno 1623.

ha tselekedni nem akarna; Erdélyt, a mint mondám, el venné tőle. És igy — Magyar Országtul is el esvén a békességnek végezése által — olly bolondnak véljük-e, hogy régi állapotjára jutassa magát a mi kedvünkért? mellyhez olly nehezen jutott, a mint mondám.

Nézzünk tselekedetire annak okáért! és ne hajuljunk tsak szava zengésére, ki ollyan, mint a *Sirenesek* éneke: holott a fát gyümöltséről szokták meg esmérni, és az ökröt szarván, 's az embert szaván szokták meg fogni! Hiszem látjuk 's tapasztaljuk az ő számtalan sok álnok tsalárdságit. Tudjuk a Törökkel való erős szövetségét is; 's egyéb, veszedelmünkre néző, számtalan dolgai is előttünk — vannak.

Nem tudjuk-e azt is, hogy — noha Magyarnak tartja Vezérünk magát — de nevelő dajkái Törökök voltanak: és idejének nagyobb részét köztök is mulatta el: és szeme 's füle is a Töröknek ezekre a keresztyén Országokra: és ugyan hivataljában is jár az, hogy, a mi ártalmára való dolgot hallana a fényes Portának, azt idején tudtára adná.

Kiről olvashatjuk a maga bizonyság tételét,

mellyet Halil Passának, Konstantzinápolyi Fővezérnek írt Fogarasbol 27ma Februarii 1617 esztendőben, és szórol szóra imigyen vagyon:

Betlen Gábornak

a

KONSTANTZINÁPOLYI FŐVEZÉRHEZ,

Halil Passához

irt levele:

„Tekéntetes és Nagyságos Fővezér Passa, „nékem mindenben nagy bizodalommal való jó akaró „Uram!“

„Az Ur Isten Nagyságodat e földön sok esz-„tendeig éltetvén a mostani uj Tisztében, minden jó „akaróinak örömére, hatalmas Császárunk előtt szol-„gálatját, fárattságát kedvessé és nagy jó szerent-„séssé tegye!“

„Mind az üdőnek forgandósága, mind hatal-„mas, győzhetetlen Császárunknak kegyelmes ren-„delése ugy hozván, hogy e széles világon ki ter-„jedett minden birodalmának leg főbb igazgatójává „és parantsolójává Nagyságodat rendelte — mind „az Ő Hatalmassága fényes Portáján lévő mostani „Zálogomtul, és ezen kivül is sok több jó akaró

„barátimtol, ditséretes jo hirét nevét hallván Nagy-
„ságodnak — fölötte igen örvendeztem rajta.“

„Ki — mivelhogy nagyobb részént az Ő Hatal-
„massága saván kenyerén nevekedtén, sok hivséges
„hasznos szolgálatomat eddig Ő Hatalmasságához,
„az én kegyelmes Uram Császáromhoz meg mutat-
„tam — Nagyságodat is, mint Ő Hatalmasságának
„szive szerént való igaz Hivét, lehetetlennek ité-
„lem hogy, az Ő Hatalmassága kegyelmessége után,
„semmiben is idegenséggel hozzám lehessen. Söt
„olly reménységem vagyon Istenben, hogy a mennyi
„sok hasznos szolgálatunkat, magunk kárunkkal,
„vérünk hullásával, Országunk pusztulásával, ed-
„dig Ő Hatalmasságához meg mutattunk — kiknek
„igazsága és érdemes tekinteti eddig való sok irá-
„sink és követség jártatásink által is — igazat kell
„irnom Nagyságodnak! ugy, a mint kivántatott volna,
„elő nem vétethetett — Nagyságodat, egy igaz vitéz-
„lő országos és világ igazgató gondokban forgódott
„bötsületes Urnak értvén lenni egyebektül — re-
„ménységem, hitelem ollyan vagyon, hogy Nagy-
„ságod boldog idejében, nékünk is a mi igasságunk-
„nak napja fel tündöklik és fel támad; az Ő Hatal-
„masságának, az én kegyelmes Császáromnak bi-
„zonyosban való látható és hatható kegyelmessége
„terjed mind magamra mind Országomra.“

„De! az elsŏ levelem által — ki tsak a Nagy-
„ságod méltóságos Tisztiben üdvözlésemre és kö-
„szöntésemre való irásom — efféle gondos dolgaimat
„ingyen sem említem Nagyságod elŏtt. Hamar —
„tsak negyed, ötöd nappal is ez után — Követemet
„indítván Nagyságodhoz, az által, minden uri mél-
„tóságához méltó ajándékokkal és bötsületes kö-
„szöntéssel látogatni akarom Nagyságodat."

„Ez levelemet pedig, tsak hirtelenséggel pos-
„tán, kelletett Nagyságodnak küldenem: mert —
„hogy Ŏ Hatalmasságához, az én Uram Császárom-
„hoz, tartozó hivségemnek tiszti szerént, az én hi-
„vatalomban, ide felé a keresztény Országokra,
„szemének fülének tartom magamat — ennek elŏtte
„is, valami olly ártalmas dolgokat érthettem, azok-
„ra reá vigyázván, Ŏ Hatalmasságának, a fényes
„Portának idején korán értésére igyekeztem adni."

„Mostan, a minémü indulatokat igen nyilván
„kezdettem érteni — hogy Nagyságodat hoszszú
„irásommal ne terheljem — mind azokrol ott benn
„az Ŏ Hatalmassága fényes Portáján való Orátorom-
„nak bŏvségesen irtam, és tanuságot is adtam, hogy
„Nagyságodnak, rendrŏl rendre, minden állapotokat
„bizonyosan eleibe számláljon, tudtára adjon. Ki-

„nek szavának Nagyságod mindenekben hitelt ad- „ván, légyen olly szorgalmatossággal való gond- „viselése, hallogatás nélkül, ide az Ő Hatalmassága „Országira, hogy véletlenül; vagy Országinak el „szakasztásában, vagy az Ő Hatalmassága birodal- „mában is, valami szenvedhetetlen kár, romlás ne „következzék.“

„Mi, a mivel Ő Hatalmasságának tartozunk „hivségünk szerént, idején értésére adtuk Nagy- „ságodnak. Ezen kivül is, minden órában vigyá- „zatban lévén, tudom, hamar való napon ismét „bizonyosbb hireket értünk. Sem a vigyázást, sem „levél iratást, sem Posták fárattságát, Ő Hatal- „masságához, való hivségünkre, nem szánjuk. Meg „indétandó Követünk által pedig, a mit irunk, „magunk és Országunk szükséges dolgairol, meg „találtatjuk Nagyságodat.“

„Éltesse az Ur Isten Nagyságodat etc. Datum „in Arce Fogaras die 27ma Februarii Anno 1617.“

„Nagyságodnak“

„mindenekben igaz jó akarattal,
„engedelmességgel szolgál“

„*Betlen Gábor.*“

Im! láttjuk azért: hogy a Török őrállójára biztuk mind Országunkat, Nemzetünket, szabadságunkat, 's nagy bátran vagyunk vigyázása alatt: mintha ugyan jól volna dolgunk.

Hallottuk: mint jára Görög Ország, Rácz és Bolgár Ország, a Törökkel való szövetségével: noha azok nem mentek vala elannyira a dologban; és tsak valami külső segedelmével éltek a Töröknek; nem is adták vala alája — nem hogy rabjának, de még magának is — rabúl magokat.

Mind azon által — el fárasztván 's el fogyatván az egymás ellen való hadakozásnak biztatásával őket — kit le vága azután bennök, kiket rabbá tőn; 's ugy foglalá el Országokat. Ugy tartsuk mi is azért a Törökkel és azon Török rabjával való barátságunkat, 's ugy is viseljük magunkat, hogy se tőlök nevelést ne vegyünk; se mi ne neveljük őket: mert, ha külömben tselekeszünk, ugy járunk, mint Görög Ország, mellynél bizony mi se nemesbek, se gazdagbak, se szemesbek, se okosbak, se egyéb isteni, se emberi jókkal bővelkedőbbek — kiváltképen most — nem vagyunk; kiknél inkább járomba ejtjük nyakunkat.

De — adná Isten! — ne volna ez késő tanáts-

lásunk: holott vajmi sok Hazánkfiai nyögik már a Török rabságát 's igáját, tsak ez egy ember miatt is!

Serkennyünk fel annak okáért már álmunkbol, oh Nemzetem! — Esmérjük meg mind Vezérünket, mind magunkat: mert bizonnyal maga Nemzete 's Országa veszedelmére néz az, valaki a Török paizsa alól lövöldöz a Keresztyénség ellen. Melly tselekedetet Vezérünkben igy meg tapasztalván; átkozottak vagyunk, ha még is szegény rongyos Hazánknak 's meg kevesedett édes Nemzetünknek akarjuk inkább szánakodásra méltó 's utolsó veszedelmét nézni, hogysem e vérünk szomjuhozó 's minden javaink tolvajának ellene állani.

Oh! te fel forró magyar vér! a ki ezeknél ezered részénél kissebb inségedért is meg mordulsz vala — el annyira, hogy a régi igaz Királyink ellen is oltalmadhoz nyultál, és ki vetettél tsak kitsiny jármat is nyakadbol — ha most fel támadhatnál, bizony nem nyögne illy sóhajtással e tyrannus alatt, a te szegény Nemzeted; nem is hallasztottad volna ennyire az ő nyomorgatását, mellynek egyedül tsak ez egy fertelmes ember az oka.

Annakokáért mi — kik még veszedelemtül meg maradtunk, és Hazánknak 's Nemzetünknek

igaz szeretői vagyunk — szánjuk meg ennyi ki mondhatatlan inségét és már szintén utolsó romlásra menő állapotját Hazánknak! — Vegyük ki, mind magunkat, mind Nemzetünket, e kimélletlen igából 's nézzük inkább egy el hanyatlott, fajtalan életü 's Törökkel béllelt embernek veszedelmét, hogy sem mint magunkét. Ki — nem hogy a mi, ő érette ki ontott vérünket, avagy e számtalan türésünket, szenvedésünket és Országunknak pusztulását 's romlását érdemlette volna — de hogy ingyen tsak a mi Nemzetünkének mondassék is — soha nem érdemes arra!

Ne is bízzuk ezt másra 's idegen Nemzetre: hanem, mint magunk dolgát, magunk igazítsuk el; mert egyéb aránt példák a szomszéd Országok és érzi a mi Országunknak határa is valamennyire a külső fegyvernek izit. Mellyet ha mi nem tselekeszünk mostan; ugyan meg tselekeszik azért üdővel mások — tsak jól meg lássuk, hogy kárunkra 's gyalázatunkra ne következzék.

Átkozott ember is volt az, a ki az ő gonoszságinak nevelést nyujtott. Mert lám! vagyon igaz 's jó renddel és régi szabad választásunkkal választott Urunk, koronás Királyunk, ki sem maga nem rab, se minket rabbá tenni nem akar; hanem

törvényes és szabados Országiban gyönyörködik, azokkal naprol napra ékesitvén Országit; ki hatalmas is: mert Ő Fölsége oltalmazhat bennünket a mi természet szerént való ellenségünk ellen; kinek ez mindenestül ugyan meg kötve adott bennünket.

Ne tartsunk haragjátol is: mert igen kegyelmes és könyörülő Úr és kész, a mint mondám, nem tsak mind azokrol el felejtkezni, a miket kénszerités alatt, mi általunk, mostani Vezérünk ellene tselekedett; hanem annak fölötte — a ki közűlünk Hazánknak jó békességében fárad 's munkálkodik, és valami érdemes szolgálatokat tészen, bötsületes jutalommal is tiszteltetik.

Végtére: kinek-kinek az ő szép szabadsági, privilegiomi 's Rendi fent maradnak, minden bántás nélkül; és igy — 's nem külömben — tarthatjuk meg mind Hazánkat, mind Nemzetünket, mind magunkat. Egyéb aránt, ajtónk előtt veszedelmünk! és egy ember miatt lészen gyalázatosan vége minden jó állapotunknak: kitől Isten Ő szent Fölsége, az ő nevéért, oltalmazzon bennünket.

V é g e.

